

Utvärdering av Stockholm stads program för stöd till anhöriga 2021–2024

Socialförvaltningen och äldreförvaltningen, Stockholm stad 2023

SWECO

Innehållsförteckning

1	Swecos uppdrag.....	5
1.1	Bakgrund.....	5
1.2	Huvudsakliga frågeställningar.....	6
1.3	Material och metod.....	7
1.3.1	Dokumentstudier.....	7
1.3.2	Kvalitativa intervjuer.....	7
1.3.3	Analysmetod: verksamhetslogik.....	8
1.4	Disposition.....	10
2	Stockholms stads Program för stöd till anhöriga 2021–2024.....	11
2.1	Programmet i relation till andra styrdokument.....	11
2.2	Uppföljning av åtgärder enligt programmets åtgärdslista.....	12
3	Analys utifrån verksamhetslogik.....	15
3.1	Resurser och förutsättningar för anhörigstöd.....	15
3.1.1	Anhörigkonsulenternas förutsättningar i stadsdelsförvaltningarna.....	15
3.1.2	Resurser saknas i vissa verksamheter för att arbeta utåtriktat och informera om anhörigstödet.....	16
3.2	Utformningen av programmet.....	17
3.2.1	Erfarenheter togs tillvara i revideringen av programmet.....	17
3.2.2	Programmet som gemensamt ramverk för anhörigstöd.....	17
3.3	Genomförande av programmet.....	18
3.3.1	Anhörigkonsulenternas roll och funktion.....	18
3.3.2	Anhörigkonsulenternas mandat.....	19
3.3.3	Samordning, samverkan och ansvarsfördelning mellan anhörigkonsulenter, utförarverksamheter och fackförvaltningarna.....	19
3.3.4	Samverkan inom och mellan utförarverksamheter avseende anhörigstöd.....	20
3.3.5	Behandlingsenheten som komplement till stadsdelsförvaltningarna.....	20
3.3.6	Något otydlig ansvarsfördelning för målgruppen barn.....	21
3.3.7	Samverkan anhörigkonsulenterna emellan.....	21
3.3.8	Samverkan med Region Stockholm.....	21
3.3.9	Samverkan med civilsamhället.....	22
3.4	Resultat av programmet för medarbetare i olika verksamheter.....	23
3.4.1	Kunskapsspridning och kompetensutveckling.....	23
3.4.2	Anhörigkonsulenternas roll och ansvar gällande implementering av nya arbetssätt.....	24
3.4.3	Tidspress, personalomsättning och ledningens stöd påverkar arbetet.....	25
3.4.4	Anhörigperspektivet och vad som ses som anhörigstöd varierar.....	25
3.4.5	Programinnehållets påverkan på ordinarie verksamhet.....	25
3.5	Effekter hos målgruppen/anhöriga.....	26
3.5.1	Programmet som grund för att nå ut med information och förbättra stödinsatser till anhöriga.....	26

3.5.2	Vissa anhöriggrupper är svårare att nå än andra	26
3.5.3	Utmaningar att nå barn som anhöriga	27
3.5.4	Fler kvinnor än män nås av vissa anhörigstödinsatser	28
3.5.5	Anhörigstöd till närstående med funktionsnedsättning	28
3.5.6	Utmaningar att nå anhöriga med utländsk bakgrund	28
3.5.7	Risk att anhöriga med sämre socio-ekonomiska förutsättningar inte nås av information och/eller stöd	29
3.5.8	Anhöriga till äldre är en målgrupp som nås i hög grad	29
3.5.9	Stödet till de nya anhöriggrupperna	29
3.5.10	Kommunikation till anhöriga om stadens anhörigstöd	30
3.5.11	Anhöriggrupper kan vara svårdefinierade	31
3.6	Samhällseffekter	32
3.6.1	Uppföljning och utvärdering	32
3.6.2	Hållbarhet i insatserna	32
4	Slutsatser och rekommendationer	34
4.1	Programmet skapar legitimitet och bidrar till ökat fokus på anhörigfrågorna	34
4.2	Vissa anhöriga nås inte av stadens stödinsatser i samma utsträckning	34
4.3	Stadsdelsförvaltningarnas arbete med de nya målgrupperna ser olika ut	35
4.4	Fortsatta utmaningar med likvärdigheten i stadsdelsförvaltningarna	36
4.5	Samverkan är både en framgångsfaktor och ett utvecklingsområde	37
4.6	Utmaning att programmet saknar en sammanhållen strategi för uppföljning och utvärdering	38
4.7	Anhöriga som resurs kontra en grupp med stödbehov	39
4.8	Rekommendationer för det fortsatta arbetet	39
	Referenser	41

1 Swecos uppdrag

Sweco har på uppdrag av Stockholms stad genomfört en lärande utvärdering av stadens program för stöd till anhöriga 2021–2024. Utvärderingen innehåller rekommendationer för det fortsatta arbetet och är tänkt att ge socialnämnden och äldrenämnden underlag inför revidering av nytt program.

Utvärderingen innehåller följande:

- utvärdering av de åtgärder som är uppsatta under programtiden,
- analys av måluppfyllelse och syfte med programmet, samt
- slutsatser och rekommendationer.

Utvärderingen ska ta hänsyn till barnrättsperspektiv¹, funktionshinderperspektiv² och jämställdhetsperspektiv³. Det innebär bland annat att beakta att personer som regelbundet ger vård, hjälp eller stöd till en närstående har sämre upplevd hälsa och lider av psykisk ohälsa, stress och oro i högre grad jämfört med den övriga befolkningen.⁴

Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021–2024 är en revidering av tidigare gällande program för stöd till anhöriga, som gällde till och med 2020. Utvärderingen av det föregående programmet visade bland annat på behov av ökad samordning och likställighet. Vidare framgick att arbetssätt och stödsystem behövde utvecklas. Roller och målgrupper borde bli tydligare och ett basutbud av generella insatser behövdes. Anhörigperspektivet behövde spridas bland medarbetare som möter anhöriga. Även samverkan med civilsamhället och regionen sågs som viktiga att utveckla. Information skulle göras mer tillgänglig för anhöriga och kontaktvägarna till socialtjänsten bli tydligare, till exempel på webben.⁵

1.1 Bakgrund

Det finns drygt 1,3 miljoner anhörigvårdare, varav 900 000 är i förvärvsaktiva åldrar. Att stötta och ge omsorg till en närstående är vanligt i alla åldersgrupper, men är som mest vanligt i åldersgruppen 45–65 år⁶. Vissa grupper av anhöriga påverkas särskilt mycket när en närstående är sjuk eller av någon annan anledning behöver stöd. Barn och unga är en sådan grupp, eftersom de kan ha svårt att identifiera och uttrycka sina behov och befinner sig i en beroendeställning till den närstående. Många barn som är anhöriga har föräldrar eller syskon med psykisk ohälsa eller missbruk, vilket ofta leder till stor otrygghet.

Kvinnor som är anhöriga upplever generellt större påfrestningar och sämre livskvalitet än män i motsvarande situation. De ger även mer omsorgsinriktade stödinsatser till sina närstående och tenderar att minska sitt förvärvsarbete i större utsträckning än män till följd av de krav som den informella omsorgen innebär. Män ger i större utsträckning praktiskt och administrativt stöd till närstående.⁷ Generellt sett tenderar män också att ha svårare för att be om känslomässig hjälp, att söka vård och att prata om känslomässigt svåra saker med

¹ FN, 1989. *Barnkonventionen*.

² FN, 2006. *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.

³ Arbetsmarknadsdepartementet. *Diskrimineringslag* (2008:567).

⁴ Socialdepartementet, *Nationell anhörigstrategi*, Promemoria 2022-04-13, S2022/02134

⁵ Stockholms stad. *Tjänsteutlåtande*, dnr 3.1.1–210/2020.

⁶ Stockholms stad, 2021. *Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021–2024*.

⁷ Szebehely och Ulmanen, 2012. *Åtstramningens pris. Hur påverkas de medelålders barnen av äldreomsorgens minskning?*

familj och vänner.⁸ Skillnader som kan ses på befolkningsnivå säger ingenting om en enskild anhörings behov – enskilda män som anhöriga kan till exempel ha lika stort behov av avlastning och känslomässigt stöd som kvinnor.⁹

Även barn påverkas av att ha personer i sin närhet som är i behov av stöd, till exempel på grund av sjukdom, missbruk, sociala problem eller har en förälder som axlar anhörigrollen åt någon annan. Därför är det viktigt att till exempel inkludera ett barnrättsperspektiv i utbildningar riktade till nyanställda handläggare och i relevanta riktlinjer.

Likaså är det viktigt att ha ett funktionshinderperspektiv, så att inte anhöriga med funktionsnedsättning eller anhöriga till närstående med funktionsnedsättning missgynnas eller diskrimineras, till exempel genom otillgänglighet, bristande delaktighet, okunskap i bemötande eller annat.

Utöver barnrätts-, jämställdhets- och funktionshinderperspektiv kan det finnas andra grupper som inte nås av anhörigstödinsatser, inte söker stöd i samma omfattning (trots behov) eller som på något sätt missgynnas eller diskrimineras.¹⁰ Detta har Sweco försökt fånga in genom att till exempel ställa en öppen fråga till intervjupersonerna om de ser några skillnader i vilka grupper som söker och får anhörigstöd.

1.2 Huvudsakliga frågeställningar

Utvärderingen berör följande frågeställningar:

- Hur har åtgärderna (i åtgärdslistan i programmet) genomförts, implementerats och vad har de resulterat i?
 - Hur har tidigare lärdomar tagits tillvara?
 - Hur fungerar samverkan kring anhörigfrågor mellan socialförvaltningen, äldreförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna?
 - Hur sker samverkan med civilsamhället och Region Stockholm?
 - Hur ser informationstillgängligheten till anhöriga kring vilket stöd som Stockholms stad erbjuder till anhöriga och kontaktvägar till socialtjänsten ut idag?
- Uppfyller programmet sitt mål och syfte? På vilka sätt? Vilka eventuella ytterligare åtgärder behöver genomföras?
 - Hur tydliga eller otydliga är roller, målgrupper och basutbudet av generella insatser?
 - Hur tydligt eller otydligt är anhörigperspektivet bland medarbetare som möter anhöriga?
 - Fungerar anhörigstödet bättre eller sämre för olika målgrupper? När programmet alla olika målgrupper som är tänkta att nås? Barn? Kvinnor och män? Unga och äldre? Personer med och utan funktionsnedsättning?
- Hur ändamålsenligt är programmet och har det varit till nytta i arbetet med att utveckla stödet till anhöriga?

⁸ Se till exempel Jämställdhetsmyndigheten, 2022. *Jämställdhetsundersökningen 2022. Om attityder, omsorg, diskriminering och psykisk hälsa.*

⁹ Se till exempel Alftberg, Å. i Jönsson, 2022. *Perspektiv på utsatthet och problem under åldrandet.*

¹⁰ Arbetsmarknadsdepartementet. *Diskrimineringslag* (2008:567).

- Hur skapas hållbarhet i insatserna? Har nya arbetssätt implementerats i ordinarie verksamhet och i så fall hur har det fungerat?
- Vilka lärdomar kan dras från genomförandet av programmet hittills? Vilka utmaningar och framgångsfaktorer kan identifieras?
- Vad har fungerat bra, respektive mindre bra och vad i programmet kan behöva utvecklas?

1.3 Material och metod

Utvärderingen har genomförts med kvalitativa metoder. Sweco har samlat in och analyserat empiri genom dokumentstudier och har sammanlagt genomfört 28 intervjuer, varav några genomfördes som gruppintervjuer. Sammanlagt har 41 personer intervjuats, varav fem representanter från civilsamhället.

Utvärderingen ger således inte en total bild av hur programmet för stöd till anhöriga 2021 – 2024 har implementerats i äldreomsorgens och socialtjänstens samtliga verksamheter. Detta då utvärderingens omfattning och tidsramar har varit begränsande, vilket medfört att ett urval av intervjupersoner har behövts göras.

1.3.1 Dokumentstudier

Sweco har genomfört dokumentstudier utifrån ett flertal källor för att få en god uppfattning om roller, målgrupper, insatser, implementering och erfarenheter från den föregående programperioden, däribland den kartläggning som genomfördes 2018. Vi har även tagit del av skriftlig dokumentation av programmets genomförande.

Sweco har även analyserat Socialstyrelsens två underlag till anhörigstrategin med tillhörande litteraturoversikter för att kunna sätta analysen i ett evidensbaserat sammanhang.

1.3.2 Kvalitativa intervjuer

För att skapa förutsättningar för att förstå hur stödet fungerar och vilka utmaningar och framgångsfaktorer som finns i genomförandet av programmet har Sweco genomfört kvalitativa intervjuer med en rad funktioner och roller som på olika sätt har erfarenhet av anhörigprogrammet och anhörigstöd. Urvalet av intervjupersoner gjordes i dialog med Stockholm stad. De utförarverksamheter som är representerade valdes dels utifrån geografisk spridning (olika stadsdelsförvaltningar), dels utifrån att olika typer av verksamheter ska vara representerade, det vill säga anhörigstöd riktade till olika anhöriggrupper, inklusive programmets nya anhöriggrupper.

Följande funktioner har intervjuats:

- Anhörigkonsulenter i tio stadsdelsförvaltningar
- Tjänstepersoner med strategiska roller på social- och äldreförvaltningen
- Förvaltningschefer på äldre- och socialförvaltningen
- Representanter från civilsamhällesorganisationer som arbetar för anhöriga generellt, barn/unga som anhöriga, äldre som anhöriga och för personer med funktionsnedsättning
- Enhetschefer inom utförarverksamheter i följande stadsdelsförvaltningar: Farsta, Järva, Enskede Årsta Vantör, Bromma, Skarpnäck och Hässelby-Vällingby
- Chef på behandlingsenheten

Dessutom har Stockholms ungdomstjänst, Mini Maria Stockholm, Särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP) Brief strategic family therapy (BSFT) och Stödcentrum som alla ligger under Framtid Stockholm besvarat ett urval av frågorna skriftligen.

1.3.3 Analysmetod: verksamhetslogik

I syfte att utvärdera Stockholm stads program för stöd till anhöriga 2021 – 2024 har Sweco tagit fram en verksamhetslogik för programmet som fungerar som analysram. Vi använder oss av Ekonomistyrningsverkets modell i grunden.¹¹ "Verksamhetslogik beskriver hur olika händelser och skeden förmodas hänga samman, från mål och resurser till verksamhet och från verksamhet till prestationer och effekter. I en verksamhetslogik uttrycks också vilka antaganden som ligger till grund för att tro att det ena leder till det andra."¹²

Genom att utgå från programmets verksamhetslogik kan Sweco systematiskt beskriva programmets förutsättningar, genomförande och tänkta resultat. Enkelt uttryckt innebär det att resurser omsätts i olika aktiviteter som är tänkta att leda till resultat och i förlängningen effekter. Verksamhetslogiken använder Sweco för att sedan systematiskt utvärdera genomförandet i förhållande till den tänkta logiken i programmet. Vi har alltså försökt att rekonstruera någon form av verksamhetslogik som återges i resultatdelen av rapporten. Verksamhetslogiken som Sweco tagit fram bygger på programmet för stöd till anhöriga 2021 – 2024. Inför det har vi operationaliserat de olika delarna till olika frågeställningarna som finns i figur 1.

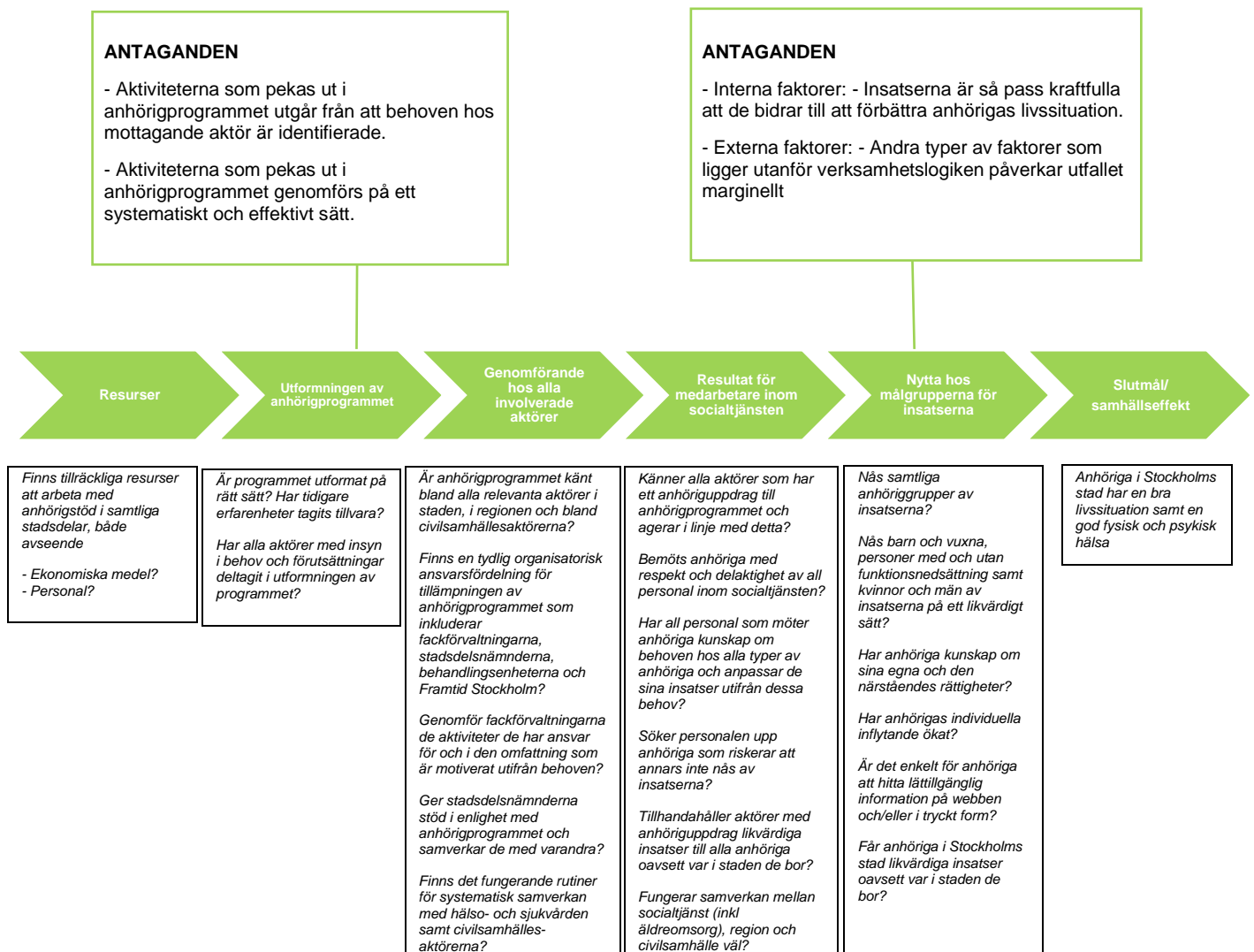
Ett programs genomförande sker inte i ett vakuum. Därför är det viktigt att även synliggöra och ta hänsyn till vilka antaganden som eventuellt görs och som kan vara avgörande för utfallet. Dessa antaganden kan gälla både utformningen av insatsen och under vilka omständigheter eventuella effekter kan inträffa. Dessa antaganden är ofta outtalade.

Mot denna bakgrund har vi identifierat antaganden om att aktiviteterna som pekas ut i programmet utgår från att behoven hos mottagande aktörer är identifierade samt att aktiviteterna genomförs på ett systematiskt och effektivt sätt. Vi har även synliggjort såväl interna som externa faktorer som kan påverka effekten enligt slutmålet. Verksamhetslogiken för programmet sammanfattas i figur 1.

¹¹ ESV (2016). *Vägledning verksamhetslogik*. Stockholm: Ekonomistyrningsverket (ESV)

¹² ESV (2016), sid. 7

Stockholm stads program för stöd till anhöriga 2021 - 2024

Figur 1. Analysram med utgångspunkt i rekonstruerad verksamhetslogik

Sweco har i analysen av det insamlade materialet haft verksamhetslogiken som en analysram och utifrån denna har kritiska faktorer i genomförandet identifierats. Med kritiska faktorer avses de faktorer som är viktigast att prioritera i arbetet och som alltså är kritiska för att nå ett framgångsrikt resultat.¹³

1.4 Disposition

I följande kapitel (två) presenteras programmet och anhörigperspektivet kortfattat i relation till andra styrdokument, samt åtgärdsprogrammet med kommentarer kring vilka åtgärder som är genomförda helt eller delvis och vilka som eventuellt kvarstår eller ej längre är aktuella.

I kapitel tre redovisas och analyseras intervjumaterialet utifrån verksamhetslogiken, som presenteras ovan, enligt följande rubriker:

- Resurser och förutsättningar för anhörigstöd
- Utformningen av programmet
- Genomförande av programmet
- Resultat av programmet för medarbetare i olika verksamheter
- Effekter hos målgruppen/anhöriga
- Samhällseffekter

I kapitel tre utgår vi från de kritiska faktorer (hinder och nödvändiga förutsättningar) som identifierats i analysen av det insamlade materialet. Med hjälp av dessa tydliggörs kopplingen mellan programmets förutsättningar, genomförandeprocessen och möjligheten att nå resultat i verksamheter och för anhöriga runt om i staden.

I kapitel fyra summerar vi våra slutsatser och rekommendationer för det fortsatta arbetet med eventuell revidering av nuvarande program. Sist finns en källförteckning över de sekundärkällor som hänvisas till i rapporten.

¹³ Bullen CV. och Rockart JF. A primer on critical success factors. Center for Information Systems Research, Sloan School of Management. 1981; (CISR No. 69): Sloan WP No. 1220–81.

2 Stockholms stads Program för stöd till anhöriga 2021–2024

Stockholm stads program för stöd till anhöriga 2021–2024 är ett styrdokument för socialnämnden, äldrenämnden och stadsdelsnämnderna. Det ska så långt som möjligt tillämpas i uppdrag som Stockholms stad ger andra organisationer, både upphandlad verksamhet och föreningsstöd. Socialförvaltningen, äldreförvaltningen och de olika stadsdelsnämnderna ansvarar för genomförandet av programmet.

Syftet med programmet är att öka kvaliteten i stadens socialtjänst så att anhöriga har en bra livssituation, en god hälsa och får likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor.

De grupper som generellt är aktuella omfattas av 5 kap 10 § SoL, som tydliggör att socialtjänsten ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk, är äldre eller som stödjer en närstående som har funktionsnedsättning. Utöver det har Stockholms stad valt att även erbjuda stöd till andra målgrupper: barn som anhöriga, anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism, anhöriga till personer med en kriminell livsstil och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld inom ramen för programmet under den aktuella perioden.

2.1 Programmet i relation till andra styrdokument

Inom ramen för dokumentstudierna har Sweco granskat olika styrdokument utifrån hur dessa förhåller sig till programmet för stöd till anhöriga 2021 – 2024. Sammanfattningsvis refererar nyligen reviderade styrdokument till programmet om stöd till anhöriga 2021 – 2024, medan äldre styrdokument i låg utsträckning refererar till anhörigperspektiv och/eller anhörigstöd. I vissa av de nyligen reviderade styrdokumenterna finns även beskrivningar av anhörigperspektiv och hur anhörigstödet knyter an till olika verksamhetsområden.

Barn som anhöriga nämns på en övergripande nivå i de styrdokument som Sweco tagit del av. Barns rätt till stöd som anhörig nämns främst i form av barnrättsperspektiv och barnkonsekvensanalyser. Till exempel lyfts ett särskilt avsnitt om barn som anhöriga i *Riktlinjer för handläggning av ärenden gällande vuxna med missbruks- och beroendeproblem*, där det dels framgår att barn som anhöriga till personer med missbruk och beroendeproblematik är en riskgrupp för psykisk och fysisk ohälsa, dels att barnkonsekvensanalyser utgör ett sätt för socialtjänsten att uppmärksamma barn som anhöriga. Därtill nämns i flertalet styrdokument vikten av intern samordning och samverkan samt integrering av barnrättsperspektivet som mycket viktiga förutsättningar för att socialtjänsten på bästa sätt ska kunna stötta barn som är anhöriga.

Därutöver har socialförvaltningen tagit fram ett stödmaterial för barnrättsperspektiv inom socialtjänsten, där barn som anhöriga särskilt nämns. I avsnittet som rör barn som anhöriga lyfts bland annat tips och exempel på samtalsmetoder för personal i socialtjänsten som indirekt eller direkt möter barn som är anhöriga, samt exempel på ideella och kommunala verksamheter som riktar sig till föräldrar och till barn som är anhöriga.

Vidare beskrivs på övergripande nivå två olika och delvis konflikterande ansatser som rör synen på anhöriga i dokumenterna. Den ena ansatsen berör ett preventivt synsätt där anhöriga inte ska slitas ut fysiskt och psykiskt till följd av vårdandet av de anhöriga. Den

andra ansatsen berör ett synsätt på de anhöriga som mycket viktiga för den närståendes utveckling och omsorg. Här kan det potentiellt uppstå en konflikt mellan de båda ansatserna.

Tillgänglighets- och mångfaldsperspektiv kopplat till anhörigstöd nämns inte, eller i liten utsträckning, i styrdokumentet.

Vad gäller andra kommungemensamma program, hänvisar vissa till anhöriga som grupp och till anhörigprogrammet, andra inte. I *Stockholms stads program för att motverka hemlöshet (2020–2025)* nämns inte anhöriga uttryckligen och det saknas hänvisning till programmet för stöd till anhöriga. Däremot inkluderas barnperspektivet. Bland annat framgår att inga barnfamiljer ska vräkas utan att det finns ett alternativt boende. I *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation (2021–2025)* finns ingen hänvisning till programmet för stöd till anhöriga. Däremot beskrivs Stödcentrum, Mikamottagningen och KAST-mottagningen, där även anhöriga är välkomna.

I *ANDTS-programmet* beskrivs stöd till anhöriga mer uttryckligt jämfört med tidigare och en hänvisning till det nya programmet finns.

I en del utförarverksamheter används andra program eller metodstöd för att implementera anhörigstöd till olika grupper av anhöriga i det konkreta, dagliga arbetet. Ett sådant exempel är *Socialtjänstens stöd till anhöriga till personer med koppling till VBE, anhöriga till personer i kriminell livsstil och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld* (december 2021).

Därutöver har kommunfullmäktige beslutat om framtagande av en funktionsbeskrivning gällande anhörigstöd för anhöriga till äldre närstående. Den togs fram under våren 2023, men har inte hunnit implementeras i staden vid tidpunkten för denna utvärdering.

2.2 Uppföljning av åtgärder enligt programmets åtgärdslista

I programmet framgår vissa konkreta åtgärder, enligt en åtgärdslista, som ska genomföras under programtiden till och med 2024. Sweco har, i dialog med Stockholms stad, gjort en bedömning om huruvida åtgärden är genomförd (ja/delvis/nej) och har lagt in en förklarande kommentar. Åtgärdslistan presenteras med kommentarer i tabellen nedan.

Arbets-sätt	Åtgärder	Ansvariga	Genom-fört	Kommentar
Informations-tillgänglighet	Lättillgänglig, och utifrån målgrupperna, anpassad information på Stockholms stads hemsida om vilket stöd som finns.	Äldre- och Socialförvaltn. i samarbete med sdf.	Delvis	Ett arbete som behöver ske löpande och är på gång att ytterligare utvecklas.
	Tydliggöra kontaktvägar och ingång till socialtjänsten för anhöriga på Stockholm stads hemsida.	Äldre- och Socialförvaltn. i samarbete med sdf.	Delvis	Ej tillräckligt tydliga, enligt vissa intervjupersoner.
	Framtagande av skriftligt informationsmaterial om Stockholms stads stöd till anhöriga som kan delas ut av	Äldre- och Socialförvaltn.	Ja	Ny broschyr har tagits fram och används av stadsdelsförvaltningar i kontakt med anhöriga.

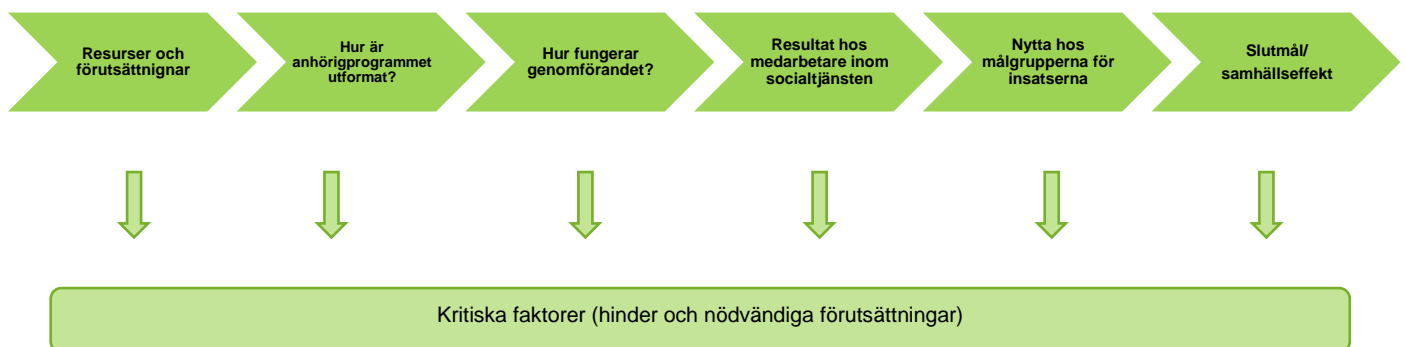
	stadsdelsnämnderna till anhöriga och närstående.			
Handläggning av direkt stöd till anhöriga som omfattas av 5 kap 10 § SoL.	Framtagande av ett stödmaterial för handlägningsprocessen.	Äldre- och Socialförvaltning tillsammans med sdf.	Nej	Avvaktar vägledning från SoS som fått regeringsuppdrag om detta och ska redovisa det i nov. 2023.
Samverkan mellan socialtjänsten och civilsamhället.	Upparbetade samverkansrutiner med ideella organisationer och religiösa samfund utifrån lokala behov och förutsättningar.	Sdf.	Delvis	Samverkan finns, bl.a. med anhörigkonsul-enterna, men denna är inte tillräcklig (på tillräckligt hög/strategisk nivå och/eller tillräckligt systematisk/tydlig), enligt vissa civilsamhällesorger.
Uppföljning av hur många anhöriga som tar del av direkt stöd som är biståndsbedömt enligt 4 kap 1 § SoL.	Vid utvecklandet av nya sociala system (Esset) möjliggöra att ta ut denna statistik från systemet.	Social- och Äldreförvaltningen i samarbete med projektet för Moderniseringen av sociala system.	Nej	Ej aktuellt. Blev ingen utveckling via Esset. Svårt också då det direkta stöd som ges via 4 kap 1 § SoL ges till den närstående.
Stöd till anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL.	Kartläggning av behov av kompetensutveckling kring anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL.	Socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.	Ja	Se rapport, 2022.
	Framtagande av ett stödmaterial avseende stöd till anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL.	Socialförvaltningen tillsammans med Stadsdelsnämnderna.	Ja	Stödmaterial för flera anhörigrupper finns.
Effektivisering av planering, spridning och uppföljning av generella insatser.	Stödsystem för planering, spridning och uppföljning av generella insatser (som ej omfattas av Esset).	Äldre- och Socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.	Delvis	Blev ingen Anhörigportal – egna webben utvecklas i stället.
Sprida anhörigperspektivet bland alla medarbetare som möter anhöriga.	Inkludera anhörigperspektivet i utbildningar riktade till nyanställda handläggare och i riktlinjerna för respektive verksamhetsområde.	Äldre- och Socialförvaltningen	Ja	Anhörigperspektivet lyfts på den gemensamma introduktionsutbildning som SoF håller, och inom ÄF finns anhörigperspektivet även integrerat i introduktionsutbildningarna. När de övergripande riktlinjerna för verksamhetsområdet i staden uppdateras tas anhörigperspektivet med. Fler riktlinjer upprättades innan senaste programmet och där kan anhörigperspektivet

				saknas, men i andra riktlinjer kan det finnas med även om riktlinjerna är äldre. I de riktlinjer som reviderats efter programmets tillkomst inkluderas anhängarperspektivet och hänvisningar till programmet finns.
Förebyggande arbete med anhöriga.	Förtydliga anhängarperspektivet barn och unga i ANDTS-programmet.	Socialförvaltning en.	Ja	Anhängarperspektivet har tydliggjorts och hänvisning till Programmet görs i nya ANDTS-programmet.
Samverkan med regionen och andra huvudmän.	Inom ramen för de befintliga forumen för samverkan uppmärksamma anhängarperspektivet.	Äldre- och Socialförvaltning en och stadsdelsnämnderna.	Nej, inte på övergripande nivå	Inom ramen för befintliga forum finns behov av att inkludera anhängarperspektivet mer strukturerat. Det finns också behov av att utveckla samverkan inom ramen för andra forum.
	Upprätta en krisplan för samverkan vid skjutningar och dödligt våld.	Stadsdelsnämnderna.	Handlingsplan finns för staden	Hur arbetet pågår i stadsdelsförvaltningarna har inte framkommit i utvärderingen
Sprida information om barn som anhöriga.	Inkludera barnrättsperspektivet i utbildningar riktade till nyanställda handläggare, i riktlinjerna för respektive verksamhetsområde och inom chefs- och tillämpningsnätverken.	Socialförvaltning en.	Ja	Med i riktlinjer som upprättats/uppdaterats under programtiden.

3 Analys utifrån verksamhetslogik

I följande avsnitt presenteras resultat och analys av intervjumaterialet med utgångspunkt i programmets verksamhetslogik (se avsnitt 1.2). Analysen utgår från de kritiska faktorer (hinder och nödvändiga förutsättningar) som konstaterats i utvärderingen. Med hjälp av dessa tydliggörs kopplingen mellan programmets förutsättningar, genomförandeprocessen och möjligheten att nå resultat. På så sätt är det möjligt att identifiera de förutsättningar som påverkat möjligheten att uppnå målsättningarna med programmet. Detta tillvägagångssätt skapar också förutsättningar att lära av genomförandet inför det fortsatta arbetet.

De kritiska faktorerna är uppdelade i enlighet med verksamhetslogiken som återges i korthet nedan, dvs. Resurser och förutsättningar, Utformning av programmet, Genomförande, Resultat hos medarbetare och hos målgrupperna, samt Slutmål/samhällseffekt. Under vardera rubriken redogör Sweco för de främsta kritiska faktorerna som identifierats i utvärderingen.

3.1 Resurser och förutsättningar för anhörigstöd

I detta avsnitt presenteras identifierade kritiska faktorer, det vill säga de förutsättningar och hinder som identifierats kopplade till programmets resurser och förutsättningar och som är betydelsefulla för att uppnå önskade resultat inom ramen för programmet.

Ingen av de intervjuade inom utförarverksamheterna uppger att det finns några särskilda organisatoriska eller juridiska hinder för att bedriva anhörigstöd, utöver i de fall anhörigkontakten bygger på att den närstående samtycker till det. Här aktualiseras även frågan om anhörigrupper som inte enkelt kan "kategoriseras".

3.1.1 Anhörigkonsulenternas förutsättningar i stadsdelsförvaltningarna

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår att såväl de personella förutsättningarna som huruvida anhörigkonsulenterna har en avsatt budget för sitt arbete, skiljer sig åt mellan stadsdelsförvaltningarna. I vissa stadsdelsförvaltningar finns det en avsatt budget för anhörigkonsulenternas arbete, medan det i andra stadsdelsförvaltningar inte gör det. Det leder till att anhörigkonsulenter, i de stadsdelsförvaltningar där det inte finns en avsatt budget, tenderar att gå ihop med anhörigkonsulenter i andra stadsdelar där budget finns, för att arrangera insatser och aktiviteter tillsammans. Huruvida budget finns eller inte

för anhängkonsulenternas arbete kan även variera över tid i stadsdelsförvaltningarna. I vissa stadsdelsförvaltningar finns ibland möjlighet för anhängkonsulenterna att, i dialog med sina chefer, få ta del av enhetsgemensamma medel för att exempelvis arrangera olika insatser som rör anhängiga eller anhängfrågor.

Även de personella förutsättningarna varierar i stadsdelsförvaltningarna. I vissa stadsdelsförvaltningar finns enbart en anhängkonsulent och i andra stadsdelsförvaltningar finns två. I de stadsdelsförvaltningar där det endast finns en anhängkonsulent ser det något olika ut gällande vilka målgrupper av anhängiga som ingår i anhängkonsulentens uppdrag att erbjuda stödinsatser till. Till exempel erbjuder vissa, enskilda anhängkonsulenter generella insatser och enskilda samtal till samtliga anhänggrupper i enlighet med programmet, medan andra enskilda anhängkonsulenter erbjuder generella insatser till samtliga anhänggrupper förutom exempelvis till barn. Anledningar till det kan bero på att anhängkonsulenten uppfattar att hen behöver mer kompetens, tid och resurser för att arbeta gentemot barn som anhängiga, då det uppfattas som ett mer omfattande uppdrag. Andra anledningar är att det inom vissa stadsdelsförvaltningar finns andra verksamheter, som exempelvis BRA-samtalsteam och gruppverksamheter i samarbete med kyrkan och andra aktörer, som anhängkonsulenterna istället hänvisar barn som är anhängiga till. Ytterligare ett exempel på en målgrupp som de flesta anhängkonsulenter inte erbjuder generella insatser till är anhängiga till missbrukare. De hänvisas i stället, i majoriteten av stadsdelsförvaltningarna, till behandlingsenheten.

I de stadsdelsförvaltningar där det finns två anhängkonsulenter har flera delat upp uppdraget mellan sig, varpå en av anhängkonsulenterna specifikt ansvarar för stöd och insatser till anhängiga som är äldre (65+) och den andra för stöd och insatser till de under 65 år. Dock finns även exempel där de båda anhängkonsulenterna ansvarar för att erbjuda generella insatser till samtliga målgrupper av anhängiga, i enlighet med programmet. I de stadsdelsförvaltningar där det finns två anhängkonsulenter finns även vissa fördelar, så som kollegiala utbyten och erfarenhetsutbyten, men även att anhängkonsulenterna kan arbeta mer riktat mot specifika målgrupper av anhängiga.

Av intervjuaterialet med anhängkonsulenterna framgår, på grund av skillnader avseende budget och personella förutsättningar mellan stadsdelsförvaltningarna, att samarbetet mellan anhängkonsulenterna i olika stadsdelsförvaltningar är mycket viktigt. Samarbetet mellan anhängkonsulenterna sker bland annat i form av ett nätverk för samtliga anhängkonsulenter i staden och anses vara viktigt av flera skäl – bland annat för att kunna hänvisa och erbjuda anhängiga olika insatser i staden, som exempelvis gruppsamtal eller föreläsningar. Därtill är det viktigt för anhängkonsulenterna att få möjlighet att ta del av kollegiala utbyten och upplysa varandra om vad som är på gång gällande anhängstödet i den egna stadsdelsförvaltningen, samt planera gemensamma samarbeten avseende insatser. Gällande kollegiala utbyten, lyfter vissa anhängkonsulenter att det är särskilt relevant, inte minst i de stadsdelsförvaltningar där man är ensam anhängkonsulent, då arbetet kan omfatta svåra samtal och situationer som man kan behöva prata om med kollegor.

3.1.2 Resurser saknas i vissa verksamheter för att arbeta utåtriktat och informera om anhängstödet

I intervjuer med utförarverksamheter, oavsett anhänggrupp och typ av anhängstöd, framgår att personella, ekonomiska och organisatoriska resurser för att stötta anhängiga finns, men att marginalerna är små och i vissa fall beskrivs resurserna som knappa. Som exempel nämns av flera av utförarna att söktrycket ökar i samband med utåtriktade informationsinsatser till allmänheten och att behovet av att just nå ut med information är stort – många anhängiga vet

fortfarande inte vilket stöd som finns. Det finns en medvetenhet kring behovet av att informera allmänhet och i lämpliga forum, men resurserna räcker inte till för att göra detta i så stor utsträckning som man skulle vilja och inte heller att då ta emot ett förväntat söktryck. I vissa fall kontaktas anhöriga direkt via sms, till exempel anhöriga till personer i kriminalitet. Att anhöriga får den riktade informationen bygger då dels på att den närstående är i kontakt med stadsdelsförvaltningen, dels på den närståendes godkännande till att kontakt med anhöriga tas.

Vad gäller de nya anhöriggrupperna framkommer att det finns behov av kompetensutveckling, men skillnaderna mellan olika stadsdelsförvaltningar, anhöriggrupper och typ av anhörigstöd är stora.

3.2 Utformningen av programmet

I följande avsnitt redovisas resultaten av intervjuerna med avseende på utformningen av programmet. Resultaten presenteras utifrån de frågeställningar som framgår av programmets verksamhetslogik, där såväl nödvändiga förutsättningar som hinder och utmaningar lyfts gällande utformningen av programmet. De frågeställningar som ligger till grund för avsnittet är om programmet är utformat på rätt sätt, om tidigare erfarenheter har tagits tillvara, samt om alla aktörer med insyn i behov och förutsättningar har deltagit i utformningen av programmet. Avsnittet är uppdelat utifrån de teman som framgått av intervjuerna, med utgångspunkt i verksamhetslogikens kritiska faktorer.

3.2.1 Erfarenheter togs tillvara i revideringen av programmet

Inför revideringen av programmet samlades en stadsdelsövergripande referensgrupp för att ge inspel till innehåll och utformning av det nya programmet. Det upplevs som positivt av intervjupersonerna så erfarenheter tagits tillvara från förra programperioden. Feedback från olika utförarverksamheter runt om i staden har också varit positiv, när det gäller information om anhörigstöd, till exempel på intranätet.

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår också att de uppskattar att de har fått kommentera och påverka utformningen av det nuvarande programmet. Majoriteten av anhörigkonsulenterna uppfattar att nuvarande anhörigprogram är tydligare och mer ändamålsenligt än föregående program. Ett särskilt fokus som anhörigkonsulenterna uppskattar i programmet är att samtliga verksamheter inom socialtjänsten och äldreomsorgen ska arbeta med anhörigperspektivet och anhörigstöd. Således är anhörigstöd inte enbart ett område som anhörigkonsulenterna ska arbeta med, vilket uppfattas ha varit fallet tidigare enligt vissa av de intervjuade anhörigkonsulenterna.

Rekommendationerna från utvärderingen av tidigare programperioden har också tagits tillvara i utformningen av nya programperioden. Till exempel har arbetet med att skapa likvärdighet mellan stadsdelsförvaltningarna fortsatt och generella åtgärder har genomförts.

3.2.2 Programmet som gemensamt ramverk för anhörigstöd

I intervjuerna framkommer att det ses som positivt att det i det nya programmet tagits fram ett basutbud av generella åtgärder och att det också där tydliggörs vem som har ansvar för att genomföra åtgärderna. Detta var också något som saknades under förra programperioden och som lyftes i utvärderingen av det programmet. Att den lärdomen tagits tillvara i utformningen av nya programperioden framstår som viktigt hos flera av de intervjuade.

Den övergripande bilden som framgår av intervjuerna med anhängkonsulenter är att utformningen av programmet är tydligt och ändamålsenligt med avseende på att det tydligt framgår att samtliga verksamheter inom äldreomsorgen och socialtjänsten ska arbeta med anhängstöd. Åtgärdslistan nämns som en särskilt positiv del av programmet, genom att den tydliggör *vad* som ska göras och *vilka* aktörer som ansvarar för vad.

De flesta utförare beskriver programmet som ett bra övergripande ramverk för anhängstöd och använder det i någon utsträckning, till exempel i samband med utbildningsinsatser kring anhängstöd för medarbetare. Programmet tros av vissa av de intervjuade från utförarverksamheterna ha bidragit till ett mer likvärdigt anhängstöd och ett tydligare anhängperspektiv runtom i staden. Detta är dock svårt för de intervjuade att bedöma detta eftersom de saknar det övergripande perspektivet. Samtidigt framgår att många medarbetare som möter anhängiga i verksamheter som till exempel vårdar eller ger stöd till närstående, inte bedöms känna till programmet. Bilden av att programmet bidragit till ett tydligare anhängperspektiv runtom i staden delas även, i viss mån, av anhängkonsulenter. De framhåller även vikten av programmet som såväl ramverk för arbetet med anhängstöd som legitimerande för arbetet i sin helhet. Att socialnämnden och äldrenämnden har beslutat om framtagandet av programmet ses som positivt, då det upplevs ge mer tyngd åt arbetet med anhängstöd och utgör således "någonting att luta sig mot" för anhängkonsulenter.

3.3 Genomförande av programmet

I följande avsnitt presenteras resultaten från intervjuerna avseende genomförande av programmet. Resultaten bygger på de frågeställningar som framgår av programmets verksamhetslogik. Fokus för avsnittet är bland annat huruvida anhängprogrammet är känt bland alla relevanta aktörer i staden, i regionen och bland civilsamhällesaktörer samt om det finns en tydlig organisatorisk ansvarsfördelning för tillämpningen av anhängprogrammet, med mera. Resultaten är uppdelade utifrån de teman som framgått av intervjuerna, vilka utgår från de kritiska faktorer som lyfts avseende genomförandet av programmet.

3.3.1 Anhängkonsulenternas roll och funktion

En röd tråd i flera av intervjuerna med utförare och representanter från civilsamhället är anhängkonsulenternas viktiga roll. Anhängkonsulenter och de stödgrupper som erbjuds har avsevärt förbättrat det konkreta anhängstödet till stockholmarna. Det är hos dem många anhängiga får en första kontakt och deras roll och funktion beskrivs som en av de viktigaste förändringarna för anhängiga, oavsett anhänggrupp, som staden genomfört.

En av de intervjuade från en civilsamhällesorganisation menar att anhängkonsulenter jobbar effektivt med varianter av anhänggrupper, även digitalt, och samverkar över stadsdelsförvaltningarna. De har bidragit till att hen sett kan se en stor förändring till det bättre.

En risk som nämns från civilsamhällets håll är att anhängkonsulenter inte själva har ett starkt mandat internt och har begränsade möjligheter att påverka anhängstödet som ges och vad som skulle behöva utvecklas. Den uppfattningen delas till viss del av anhängkonsulenter själva.

3.3.2 Anhörigkonsulenternas mandat

Av intervjuaterialet med anhängkonsulenterna framgår att anhängkonsulenternas organisatoriska placering i de olika stadsdelsförvaltningarna kan påverka vilket mandat de upplever sig ha avseende att nå ut bland exempelvis utförare och handläggare, avseende kompetenshöjande insatser och uppmaningar om att arbeta med anhängstöd. Till exempel lyfter vissa anhängkonsulenter att deras arbete upplevs få större genomslagskraft i stadsdelsförvaltningen när anhängkonsulenten är direkt placerad under en avdelningschef, i jämförelse med att vara placerad under en enhetschef.

Å andra sidan menar vissa anhängkonsulenter att deras mandat i större utsträckning beror på både enhets- och/eller avdelningschefens, samt utförarchefernas tid, intresse, kunskap och engagemang för frågor som rör anhängstöd.

Huruvida det är den organisatoriska placeringen och/eller chefers tid, intresse, kunskap och engagemang som påverkar vilket mandat som anhängkonsulenterna har, råder det delade meningar om. Men sammantaget framkommer att det finns en problematik som handlar om att vissa anhängkonsulenters bristande mandat, eller ojämlika mandat mellan stadsdelsförvaltningarna, kan tänkas påverka anhängstödet kvaliteten och i vilken utsträckning utförare med mera, tar del av anhängkonsulenternas kompetens och stöd. Vissa av de intervjuade anhängkonsulenterna menar att detta även kan tänkas ha inverkan på likvärdigheten i staden, då ett bristande och/eller ojämlikt mandat mellan anhängkonsulenterna i olika stadsdelsförvaltningar i sin tur kan påverka vilket stöd de anhängiga får.

3.3.3 Samordning, samverkan och ansvarsfördelning mellan anhängkonsulenter, utförarverksamheter och fackförvaltningarna

Samverkan kring anhängperspektiv på strategisk nivå mellan äldre- och socialförvaltningen fungerar väl, berättar de vi intervjuat från social- och äldreförvaltningen. Strategier, utredare och chefer på äldre- och socialförvaltningen arbetar tätt tillsammans i anhängrågorna och arbetet har utvecklats och förbättrats som ett resultat av programmet säger vissa av intervjupersonerna. En utmaning för de som arbetar med anhängstödsfrågor på strategisk nivå är att frågorna är komplexa och spänner över alla verksamhetsområden och att det är olika typer av stöd som behövs. Det innebär till exempel att många olika verksamhetsområden, typer av verksamheter och professioner behöver delvis olika information, utbildning och stöd för att på olika sätt kunna stötta anhängiga.

Flertalet anhängkonsulenter uppfattar att man tidigare har haft en mer direkt samverkan med äldreförvaltningen och socialförvaltningen när de ansvarade för stadens nätverk för anhängkonsulenterna. Flera lyfter ett önskemål om att äldreförvaltningen och socialförvaltningen tar på sig en mer samordnad roll gentemot anhängkonsulenterna. Till exempel lyfter vissa anhängkonsulenter att man önskar att förvaltningarna skulle anordna mer träffar och utbildningstillfällen med mera, vilket uppgavs ha gjorts i samband med att det nuvarande programmet infördes.

Vissa anhängkonsulenter önskar att äldreförvaltningen och socialförvaltningen skulle kunna samordna (och informera) om de insatser som pågår och planeras i stadsdelsförvaltningarna, för att såväl anhängkonsulenter, andra medarbetare och anhängiga lättare skulle kunna få en överblick över vad som erbjuds och planeras att genomföras inom anhängstödsområdet i staden. Vissa menar att det även skulle kunna underlätta i samverkan och dialogen med exempelvis regionen och civilsamhället.

3.3.4 Samverkan inom och mellan utförarverksamheter avseende anhörigstöd

Några av de intervjuade från utförarverksamheter beskriver att den interna samverkan och informationsdelningen är en utmaning. "Man vet inte alltid vad som görs internt", säger en av de intervjuade. En annan menar att det är en utmaning att se vad som finns och görs i staden och resonerar kring behov av än bättre samordning och överskådlig information, till exempel på intranätet.

En annan fråga som kommer upp är i vilken utsträckning stadsdelsförvaltningarna delar med sig av sina "handböcker", det vill säga dokument som omsätter vad anhörigstödet ska innebära i praktiken. I intervjuerna med utförare och civilsamhällesorganisationer framkommer, som redan nämnts, att en del tagit fram egna dokument som beskriver hur de ska arbeta med anhörigstöd, inom den egna stadsdelsförvaltningen. Men det är oklart hur vanligt det är att göra så. Det är också oklart om man utgått från programmet när dessa tagits fram.

En utförarverksamhet har nyligen gått igenom och tydliggjort vilket anhörigstöd som finns och vad exakt som ryms inom ramarna för det (och vad som är insatser till närstående). Det står klart att det finns stora variationer mellan olika stadsdelsförvaltningar. Vissa variationer kan vara motiverade utifrån demografiska olikheter men vissa skillnader tycks omotiverade. Även samverkan med regionen och civilsamhället sker på stadsdelsnivå och varierar därför.

3.3.5 Behandlingsenheten som komplement till stadsdelsförvaltningarna

Behandlingsenheten inom Socialförvaltningen fungerar som ett komplement till stadsdelsnämndernas öppenvård och erbjuder samtal för personer med missbruks- och beroendeproblem, med koppling till våldsbejakande extremism och med en kriminell livsstil, samt med deras anhöriga. Eftersom det är en öppenvårdsmottagning behövs inget biståndsbeslut. Insatserna bygger på frivillighet och att personen tar initiativ och själv söker sig till behandlingsenheten.

Samarbetet mellan behandlingsenheten och anhörigkonsulenter fungerar väl och vid behov kan de ringa och bolla eventuella frågor med varandra. En fråga som diskuteras återkommande, inte bara av behandlingsenheten, är vad som egentligen avses med att behandlingsenheten ska vara ett komplement till stadsdelsnämndernas öppenvård. När Sweco ställer frågan till intervjupersonerna är det ingen som riktigt kan besvara detta, flera menar att det är otydligt och att enheten används på olika sätt av stadsdelsförvaltningarna. Vissa stadsdelsförvaltningar har en mindre, egen öppenvård och då används behandlingsenheten i större utsträckning.

När det kommer till de nya målgrupperna är det också vissa stadsdelsförvaltningar som i princip hänvisar målgrupperna vidare till behandlingsenheten eller kanske till Fryshuset, medan andra har en egen utbyggd verksamhet för att ge anhörigstöd till dessa grupper. Många av de intervjuade trycker på vikten av att det bör förtydligas vilket ansvar som ska ligga på stadsdelsförvaltningarna och vad som ska ligga på Behandlingsenheten så att alla tolkar det på samma sätt. En annan sak som framkommit i intervjuerna är att Behandlingsenheten är en öppen mottagning där vem som helst kan komma in i lokalerna och att det kan vara viktigt att fundera över om det kan finnas risker med det med tanke på eventuella hotbilder mot personalen som kan uppkomma i kontakt med målgrupper, såsom anhöriga till personer med en kriminell livsstil och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld.

3.3.6 Något otydlig ansvarsfördelning för målgruppen barn

Barn som anhöriga utgör även en målgrupp där ansvarsfördelningen är något otydlig i flera av stadsdelsförvaltningarna, enligt de intervjuade anhörigkonsulenterna. Det finns förvisso insatser och verksamheter och/eller team som tar emot och stöttar barn som är anhöriga såväl inom stadsdelsförvaltningarna som inom ramen för olika ideella verksamheter. Däremot framgår att det i flera stadsdelsförvaltningar saknas barn-grupper för barn som är anhöriga och att man, i några enstaka stadsdelsförvaltningar, inte känner till vilket stöd (och kompetens) som finns att tillgå avseende barn som anhöriga. Vissa anhörigkonsulenter anser att det bör finnas en samordnade funktion i stadsdelsförvaltningarna, exempelvis i form av ett ombud, som kan samordna de stödsinsatser som finns för barn som är anhöriga.

3.3.7 Samverkan anhörigkonsulenterna emellan

Anhörigkonsulenterna samverkar i ett stadsövergripande nätverk. Det finns även andra nätverk för samverkan. Som exempel nämns länsnätverk (där det i Stockholms län finns tre länsnätverk; norra, södra och Stockholms stad), regionsträffar och arbetsgrupper samt ett nationellt nätverk för anhörigkonsulenter. Anhörigkonsulenterna samarbetar även internt med olika utförare och myndighetsutövande enheter, utöver kollegor inom de egna enheterna.

Det råder konsensus kring att samverkan mellan stadens anhörigkonsulenter fungerar väl och är helt nödvändig för att arbetet med anhörigstöd ska bli så bra som möjligt för anhöriga i staden. Däremot framgår av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna att det i vissa stadsdelsförvaltningar upplevs vara något otydligt hur anhörigstödet ska/bör organiseras mellan olika verksamheter och enheter. Här efterfrågas, i vissa stadsdelsförvaltningar, en tydligare samordning och styrning avseende vilka verksamheter/enheter som ska ta emot vilka anhöriggrupper och erbjuda dem stöd. I några intervjuer framkommer att det eventuellt kan vara otydligt för den anhörige var denne ska vända sig för att få stöd, beroende på den närståendes problematik eller sjukdom, i vissa av stadsdelsförvaltningarna.

3.3.8 Samverkan med Region Stockholm

På en övergripande nivå visar utvärderingen att det inte finns någon systematisk samverkan med regionen. Regionen har inte heller medverkat i framtagandet av programmet. På strategisk nivå framkommer att samverkansformer är under utveckling samt att det finns regionala samrådsgrupper, till exempel inom BoU, hälsa, missbruk, beroende och funktionshinder. Till exempel pågår ett arbete för att stärka samverkan med utredare/motsvarande inom psykiatrin. När vi sökt regionen, på central nivå och habiliteringen, har det framkommit att någon tydlig, strategisk, övergripande funktion inom anhörigstödsområdet saknas eller är okänd, internt (inom regionen).

I övrigt nämns samverkan med vård- och hälsocentralerna som extra viktig på individnivå, eftersom det är där många anhöriga tidigt kan ges information om stadens anhörigstöd.

I intervjuer med utförarverksamheter framgår att vissa har samverkan med vård- och hälsocentraler inom stadsdelsförvaltningen.

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår en gemensam utmaning att nå och samverka med vårdcentralerna i stadsdelsförvaltningarna. Samverkan med vårdcentraler upplevs dels vara personbunden, dels vara svår att få till då vissa vårdcentraler är svåra att nå, och/eller att vissa motsätter sig att anhörigkonsulenter delar information där, till exempel broschyrer. En generell utmaning gällande samverkan, med framför allt vårdcentraler, är att

flera anhörigkonsulenter ställer sig frågande till om personalen på vårdcentralerna känner till kommunernas lagstadgade skyldighet att erbjuda stöd till anhöriga, eller ej. Vissa efterfrågar därför mer samordnade och riktade kommunikationsinsatser gentemot vårdcentraler i staden, samt att samverkan med primärvårdsaktörer systematiseras i högre grad.

Utöver vårdcentraler samverkar anhörigkonsulenterna även med till exempel minnes- och kognitionsmottagningar, psykiatrimottagningar och regionalt cancercentrum. I en stadsdelsförvaltning har samverkan nyligen initierats med transkulturellt centrum. Därtill sker samverkan mellan regionen och anhörigkonsulenterna i form av navigeringskurser, som anordnas gemensamt och som i dagsläget riktar sig till anhöriga till personer med demenssjukdom.

Av intervjuerna med anhörigkonsulenterna ges en bild av att samverkan med minnes- och kognitionsmottagningar, på en övergripande nivå, fungerar väl. Däremot varierar samverkan med psykiatrimottagningar mellan de olika stadsdelsförvaltningarna, där vissa anhörigkonsulenter beskriver samverkan som god och andra beskriver den som mycket bristfällig. Överlag framgår ett önskemål att regionen i högre grad skulle informera och hänvisa anhöriga till stadens anhörigkonsulenter, och stadens anhörigstöd.

Bättre fungerande samverkan mellan staden/ stadsdelsförvaltningarna och regionen i allmänhet och vård- och hälsocentralerna i synnerhet, skulle underlätta anhörigas logistiska och administrativa börda. Anhöriga hamnar fortsatt ofta (ofrivilligt) i rollen som samordnare till den närståendes vård- och stödinsatser. Just detta blir i längden betungande och frustrerande för många anhöriga. Det berättar till exempel representanter från civilsamhällesorganisationerna. Många anhöriga har så fullt upp med att stötta den närstående att de inte har tid att reflektera kring att de är anhöriga, ända tills de inte orkar mer. När den anhöriga är slutkörd finns inte resurser för att hantera kontakterna med olika myndigheter på ett rationellt sätt. En tät samverkan internt och mellan staden och regionen och civilsamhället kring dessa frågor kan förebygga att anhöriga sliter ut sig.

3.3.9 Samverkan med civilsamhället

Det finns många exempel på samverkan mellan Stockholms stad och civilsamhällesaktörer. Samverkan sker på olika nivåer och på olika sätt, beroende på till exempel anhöriggrupp och civilsamhällesorganisationens fokus. Här beskriver vi vad som framkommit i de intervjuer vi genomfört.

För utförarverksamheter kan bristfällig kapacitet hos föreningar, som ofta har vikande medlemsantal och/eller svårt att rekrytera yngre medlemmar, försvåra en systematisk samverkan. Här nämns PRO som exempel. Liknande utmaningar nämns även i intervjuerna med anhörigkonsulenterna. Flera anhörigkonsulenter framhåller att samverkan med civilsamhällesaktörer fungerar olika väl i olika stadsdelsförvaltningar och sker på olika sätt beroende på vilken civilsamhällesaktör det gäller.

På en övergripande nivå uppfattas samverkan med civilsamhällesorganisationer som kvalitativ och värdefull för anhörigstödet. Samverkan sker genom att anhörigkonsulenter exempelvis hänvisar anhöriga till kurser, grupper och föreläsningar som olika civilsamhällesorganisationer anordnar, och vice versa. De aktörer som anhörigkonsulenterna bland annat samverkar med är patientorganisationer, funktionsrättsorganisationer, stiftelser och studieförbund. Flera anhörigkonsulenter samverkar även med svenska kyrkan. Den största utmaningen som nämns i intervjumaterialet med anhörigkonsulenter gällande samverkan med civilsamhället är att samverkan överlag uppfattas vara personbunden.

För civilsamhällesorganisationer, med begränsade personella resurser, är det i vissa fall en utmaning att samverka med Stockholms stad, eftersom staden är uppdelad i 11 stadsdelsförvaltningar, som alla arbetar olika och har olika förutsättningar.

Mer systematisk samverkan inom staden och med civilsamhället spås av en av de intervjuade bli en allt viktigare faktor för att nå fler anhöriga, utan att kostnaderna drar iväg. Demografiska förändringar och förändringar i de sociala mönstren kommer att förändra behoven av vård, omsorg och stöd i befolkning, liksom vilka krav som vårdtagare och anhöriga ställer på den vård och omsorg som ges. Som exempel nämner vissa intervjupersoner att det är vanligt med stora ålderskillnader mellan gifta par och att makar i framtiden inte kommer att binda sitt liv till den närstående i lika stor utsträckning som nu.

Även demenssjukdomar är ett växande problem och behoven av att bo på ett tryggt boende med kompetent personal med goda förutsättningar att ge vård och omsorg, kan komma att växa. Behovet av specialistundersköterskor inom demensområdet är stort, likaså är behovet av att höja lägstanivån för svenskkunskaper bland personal i äldreomsorgen. På varje särskilt boende lyfts behovet av ett anhörigråd, så att det finns inarbetade rutiner för samverkan och dialog. Att det finns många privata utförare i staden nämns som en utmaning, när det gäller att öka kvaliteten i äldreomsorgen och skapa ett mer likvärdigt anhörigstöd. Detta resonerar några av representanterna från civilsamhällesorganisationerna kring.

I intervjuerna med strateger och chefer på social- och äldreförvaltningen, samt med representanter från civilsamhällesorganisationerna framgår att flera föreningar som stöttar anhöriga och/eller arbetar med påverkansarbete för anhöriga, tar emot föreningsstöd från staden. Vissa har även i uppdrag att genomföra konkreta stödinsatser, genom särskilda överenskommelser med staden.

En representant från en civilsamhällesorganisation berättar att de tecknar avtal med vissa stadsdelsförvaltningar för att utföra stödinsatser till anhöriga (barn och unga) och fakturerar per stödinsats. Eftersom det gäller endast vissa stadsdelsförvaltningar blir stödet inte likvärdigt i hela staden. Återigen framkommer att det kan vara en utmaning att samverka med flera stadsdelsförvaltningar som delvis fungerar (och resonerar) olika. I andra kommuner har man i stället tecknat ett ramavtal, vilket möjliggör ett mer likvärdigt stöd till anhöriggruppen i hela kommunen.

3.4 Resultat av programmet för medarbetare i olika verksamheter

Nedan presenteras resultaten med utgångspunkt i betydelsen av programmet för medarbetare i olika verksamheter. Redovisningen av resultaten är uppdelade utifrån de teman som framkommit av intervjuerna, med utgångspunkt i de kritiska faktorer som framkommer. Fokus för avsnittet är bland annat relevanta aktörers kännedom om programmet, kompetens om anhörigperspektiv och anhörigstöd bland personal (inom socialtjänst och äldreomsorg) och likvärdighet avseende insatser riktade till anhöriga.

3.4.1 Kunskapsspridning och kompetensutveckling

Från förvaltningsledningshåll pågår insatser för att sprida information och kunskap i syfte att stärka anhörigperspektivet hos alla som möter anhöriga i sitt arbete, bland annat genom att anhörigperspektivet lyfts i introduktionsutbildningar till nya medarbetare. Ett annat exempel

är att en konferens med anhörigtema har anordnats. Flera av de intervjuade efterfrågar fler konferensdagar kring anhörigstöd i Stockholms stad. De som arrangerats har varit mycket uppskattade. De uppfattas fylla en viktig informations- och inspirationsfunktion. Goda exempel, information och att träffas över stadsdelsförvaltningarna är positivt för att lyfta anhörigfrågorna i staden.

Det har även tagits fram ett stöd för stadsdelsförvaltningarna, en presentation med diskussionsfrågor om hur stödet är organiserat i stadsdelsförvaltningen och som kan användas på APT och liknande. I revideringen av riktlinjer med mera har anhörigperspektivet blivit mer synligt och tydligt jämfört med tidigare. Men det är ett "linje-arbete som varje stadsdelsförvaltning måste göra hela tiden". Utvärderingen visar att programmet är ett stöd i det arbetet.

I intervjuerna blir det tydligt att utbildningsinsatserna om anhörigstöd och anhörigperspektiv riktade till personal inom utförarverksamheter har varit uppskattade och betydelsefulla, men samtidigt lyfts detta som ett viktigt utvecklingsområde då utbildning i anhörigstöd och anhörigperspektiv behövs genomföras återkommande både för nya medarbetare och för dem som jobbar länge inom verksamheten. Dels finns behov av repetition, dels sker förändringar i personalgrupper. Med rätt kunskaper kan även små förändringar ge goda resultat.

En av de intervjuade inom en förebyggande enhet inom äldreomsorgsområdet förklarar att de utbildningar som genomförts har varit uppskattade och att man ser skillnad i bemötande. På ett boende hittade medarbetare nya sätt att arbeta, till exempel när ny boende flyttar in. Genom att ringa anhöriga efter första natten på ett boende till exempel, skapar man trygghet gentemot den anhöriga, vilket i sin tur underlättar för baspersonalen. I mötet med anhöriga, besvärliga anhöriga, får medarbetarna bättre förståelse för vad det beror på och kan bemöta och stödja dem på ett bra sätt.

3.4.2 Anhörigkonsulenternas roll och ansvar gällande implementering av nya arbetssätt

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår en varierande bild avseende deras roll i implementeringen av programmet i olika verksamheter. I vissa stadsdelsförvaltningar kontakter anhörigkonsulenterna, alternativt att de bjuds in av, verksamheter inom äldreomsorgen och socialtjänsten för att berätta om exempelvis programmet och vad anhörigperspektivet innebär rent konkret. I vissa stadsdelsförvaltningar kan anhörigkonsulenterna besöka olika verksamheter för att berätta om deras roll och anhörigperspektivet, givet att de bjuds in av verksamhetschefer, vilket sker i varierande grad i de olika stadsdelsförvaltningarna.

Även synen på anhörigkonsulenternas ansvar gällande implementering skiljer sig åt mellan stadsdelsförvaltningarna. I en stadsdelsförvaltning har en anhörigkonsulent och en enhetschef tagit fram en vägledning för hur verksamheter inom äldreomsorgen ska arbeta med anhörigstöd och anhörigsamtverkan, varav vägledningen utgår från stadens anhörigprogram. I vissa andra stadsdelsförvaltningar anses verksamhetschefer och enhetschefer ha ansvaret för att säkerställa att anhörigstöd och anhörigperspektivet är integrerat i sina respektive verksamheter.

3.4.3 Tidspress, personalomsättning och ledningens stöd påverkar arbetet

Flertalet anhängkonsulenter lyfter särskilda utmaningar kopplade till implementering av programmet i vissa verksamheter. En särskild verksamhet som exemplifieras som utmanande är hemtjänsten. Av intervjumaterialet framgår att hemtjänsten är en pressad verksamhet, där insatserna är korta och personalen ofta saknar tid eller exempelvis språkkunskaper, vilket kan försvåra möjligheten att möta och samarbeta med anhöriga. En generell utmaning som även identifieras avseende implementering av programmet är att implementeringsarbetet är avhängigt verksamhets- och enhetschefers engagemang, intresse och kunskap gällande frågor som rör anhängstöd och anhängperspektiv. En relativt hög personalomsättning i vissa verksamheter utgör också en utmaning.

Anhängkonsulenterna och deras arbete lyfts som oerhört viktigt och värdefullt, men samtidigt säger flera intervjupersoner att arbetet med anhöriga inte får vara avhängigt deras arbete, utan kompetensen måste spridas inom alla stadens verksamheter. En av de intervjuade från en civilsamhällesorganisation understryker att anhängkonsulenterna är ovärderliga och gör ett fantastiskt jobb, men att de skulle behöva vara fler.

3.4.4 Anhängperspektivet och vad som ses som anhängstöd varierar

Hur uttalat man arbetar med anhängstöd, till exempel inom äldreomsorgen, varierar. I vissa fall ses insatser till den närstående som ett indirekt anhängstöd, medan det i andra fall definieras som endast direkta insatser till anhöriga. För vissa utförare är anhöriga och stöd till dem en självklar del i det dagliga arbetet, medan andra har svårare att definiera vad som är anhängstöd, utöver möjligheten att hänvisa anhöriga till anhängkonsulenten i stadsdelsförvaltningen. Inom någon hemtjänstgrupp finns anhängombud, vars roll har blivit mindre tydlig/synlig efter pandemin, då fysiska träffar för dem ställdes in och därefter ännu inte återupptagits.

Den SIG-enhet som representeras i intervjumaterialet och som arbetar mot anhöriga till personer med koppling till kriminalitet, våldsbejakande extremism och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld, med flera, förklarar att de på senare tid har tydliggjort vad exakt som är anhängstöd (och vad som är annat stöd). Det har skapat mer tydlighet för medarbetarna och i stödsatserna.

3.4.5 Programinnehållets påverkan på ordinarie verksamhet

De intervjuade delar tankar och funderingar om programmets funktion och i vilken utsträckning det faktiskt påverkar anhängstödet i staden. Till exempel nämner en av de intervjuade från utförarverksamheterna att lagändringen 2009 kanske haft större betydelse för hur de arbetar med stöd till anhöriga, än tillkomsten av programmet. Vissa anhängkonsulenter lyfter även Regeringens nationella anhängstrategi som särskilt tongivande för arbetet med att stödja anhöriga.

Vissa utförarverksamheter har själva tagit fram metodmaterial som beskriver hur de ska arbeta med stödsatser till anhöriga. Dessa fungerar som stöd i det dagliga arbetet och i introduktion av nya medarbetare. Det är då dessa metodmaterial som används i verksamheten, snarare än programmet för stöd till anhöriga. Som exempel på stadsdelsförvaltningar som sammanfattat programmet och tagit fram dokument att använda i praktiken nämns bland andra Älvsjö och Hägersten Liljeholmen.

Flera av de intervjuade inom utförarverksamheterna säger att de har kännedom om programmet och att många eller i alla fall vissa av medarbetarna också har det. Samtidigt

finns i vissa fall bristande kännedom om programmet och om den egna verksamhetens ansvar för anhörigstödsinsatser. Ibland identifieras inte anhöriga som personer som också kan vara i behov av stöd, då allt fokus är på den närstående som kan vara mer eller mindre välvillig till att ta emot vård och omsorg från kommunen. Det kan också handla om att den anhörige får indirekt stöd eller avlastning, till exempel genom att den närstående erbjuds korttidsboende.

Slutligen riktar representanter från civilsamhället kritik mot programmets ambitiösa målsättningar i relation till att de inte i praktiken genomsyrar alla verksamheter som möter anhöriga. De menar att många politiker och chefer inte har tagit in anhörigperspektivet heller efter Socialstyrelsens utredning om anhörigstöd eller den nationella anhörigstrategin. Programmets högt uppsatta mål blir för många anhöriga som inte har kapacitet, kännedom om eller ork att söka anhörigstöd, realistiskt menar de.

3.5 Effekter hos målgruppen/anhöriga

I det här avsnittet presenteras resultaten kring effekter hos målgruppen/anhöriga. Utgångspunkten för avsnittet är de frågeställningar som rör effekter hos målgruppen i programmets verksamhetslogik. Redovisningen av resultaten är uppdelade utifrån de teman som framkommit i intervjuerna, med utgångspunkt i de kritiska faktorer som lyfts.

3.5.1 Programmet som grund för att nå ut med information och förbättra stödinsatser till anhöriga

Sammantaget framgår att anhörigperspektivet generellt sett har stärkts, att fler anhöriga får konkret stöd, att fler grupper av anhöriga ges stöd. Vidare finns en mer systematisk samverkan i staden kring anhörigperspektiv, anhörigstöd och information i olika kanaler och format, på olika nivåer. Det finns även utarbetade samarbetsformer med externa aktörer. Samtidigt finns utvecklingsmöjligheter kring det som framkommit i avsnitten ovan, enligt de Sweco intervjuat.

Flera av de intervjuade berättar också om utmaningar kopplade till jämställdhets-, barnrätts-, ålders-, funktions- samt mångfaldsperspektiv. Nedan summerar vi vad som framkommit relaterat till detta (vissa av dessa frågor diskuteras även i andra delar av analysen).

3.5.2 Vissa anhöriggrupper är svårare att nå än andra

I intervjuerna med anhörigkonsulenter och chefer inom olika utförarverksamheter framgår att det finns vissa utmaningar att nå olika anhöriggrupper. Även flera anhörigkonsulenter nämner att det saknas kanaler för att nå ut till alla i programmet definierade målgrupper av anhöriga. Flera anhörigkonsulenter menar att det är svårt att ha en överblick över vilka grupper av anhöriga som nås (och i vilken utsträckning). Detta eftersom man inte känner till exakt vilka av målgrupperna som kan erbjudas anhörigstöd av exempelvis utförarverksamheter, socialsekreterare och biståndshandläggare, samt i vilken utsträckning detta görs i praktiken.

Anhörigkonsulenterna berättar att det på en övergripande nivå finns etablerade kontaktvägar och samarbeten gällande anhörigstöd när det gäller de anhöriggrupper som omfattas av socialtjänstlagen. Insatser för anhöriga till äldre beskrivs vara "välpaketerade", vilket ses som en naturlig följd av att de utgör den största anhöriggruppen. Det finns även etablerade

samarbeten, kontaktvägar och stödinsatser för anhöriga till personer med funktionsnedsättningar och/eller långvarig sjukdom.

3.5.3 Utmaningar att nå barn som anhöriga

I intervjuer med såväl chefer och strateger på socialförvaltningen, som enhetschefer inom utförarverksamheter och representanter från civilsamhällesorganisationer framkommer att det finns olika typer av brister när det kommer till barns rättigheter. Det handlar om oklar ansvarsfördelning (stadsdelsförvaltning – kommungemensam, respektive kommun - civilsamhällesaktörer), svårigheter att nå barn till föräldrar som är aktuella inom socialtjänsten, samt brister i själva insatserna utifrån barn och ungas individuella behov.

För barn och unga till föräldrar med missbruksproblematik och/eller psykisk ohälsa kan brister i stödinsatser, kommunikation och information enligt intervjupersonerna innebära en upplevelse av att barnets verkliga behov, till exempel av psykologstöd, inte kan tillgodoses och att de hamnar i skuggan av föräldern. Det finns många barn/unga som av olika skäl inte får det stöd de har rätt till. En del av det stöd som barn och unga får är inte individanpassat och det ingår inte att träffa och kunna identifiera sig med andra, dela erfarenheter och därmed känna sig mindre ensam i sin situation som ung anhörig, vilket en majoritet inom målgruppen beskriver som mycket viktigt. Det menar en representant från civilsamhället.

Så här säger en av de intervjuade från en civilsamhällesorganisation menar att det stora problemet är att socialtjänsten ska sörja för insatser som är individanpassade och av god kvalitet – men saknar tillräckliga resurser för att göra det och att det går ut över det enskilda barnet.

Utförare inom vuxenstöd beskriver till exempel att det är en utmaning att få in ett "barnfokus" och nå föräldrarna. Trots särskilda satsningar på att nå föräldrar som anhöriga, har verksamheten hittills inte lyckats. Mot bakgrund av detta har man inlett samverkan med barn- och ungdomsenheten i stadsdelsförvaltningen.

Utvärderingen visar också att kompetensen avseende stöd till barn som är anhöriga skiljer sig åt mellan stadsdelsförvaltningarna. I vissa stadsdelsförvaltningar har anhörigkonsulenterna kompetens i exempelvis bra-samtal och har även deltagit i utbildningar som anordnats av NKA, med mera. I en stadsdelsförvaltning ska anhörigkonsulenterna tillsammans med biståndshandläggare gå utbildningen *Barn som anhöriga* som Barnhuset erbjuder. I andra stadsdelsförvaltningar saknas kompetens avseende barn som anhöriga, och vissa anhörigkonsulenter efterfrågar även tydligare riktlinjer och ansvarsfördelning när det till exempel framkommer i samtal med en vuxen anhörig, eller vid ett hembesök, att det även finns barn i samma hushåll som också kan tänkas vara i behov av stöd.

När det gäller barn som anhöriga har barnrättsperspektivet tydliggjorts, bland annat genom ett stödmaterial som blev färdigt 2021. I praktiken är barn och unga ofta inte delaktiga och deras behov och önskemål möts inte i konkreta stödinsatser. Resurser för att fullt ut möta de behov som finns saknas. Barn och unga, till exempel de som växer upp i familjer med missbruksproblematik och/eller psykisk ohälsa, kan bli hänvisade till skolkuratorer (ofta med ansvar för flera hundra elever) när de har behov av samtalsstöd. Stödinsatser som når barn och unga är inte alltid individanpassade. I familjeorienterade insatser vittnar barn och unga om att deras behov upplevs komma i andra hand, efter föräldrarnas. Detta berättar en av de intervjuade från civilsamhället.

3.5.4 Fler kvinnor än män nås av vissa anhörigstödinsatser

Flera av de intervjuade inom utförarverksamheter, bland anhörigkonsulenterna och i civilsamhällesorganisationer beskriver att kvinnor är i majoritet bland de anhöriga som får stöd. En av utförarverksamheterna, en vuxenhet, anger att de anhöriga till 75 % är kvinnor, samtidigt som det främst är män som tar emot stöd i verksamheten på grund av eget missbruk. Flera andra utförarverksamheter anger också att en majoritet av de anhöriga som får stöd är kvinnor – en bild som delas av flera av anhörigkonsulenterna. Vissa utförarverksamheter har inte gjort någon analys kring vilka grupper av anhöriga som får stöd och vissa uppger att det inte finns några könsskillnader när det gäller vilka som får anhörigstöd.

3.5.5 Anhörigstöd till närstående med funktionsnedsättning

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår att man alltid, i den mån det går, försöker anpassa samtal och stödinsatser utifrån den anhöriges förmåga och förutsättningar. Det kan exempelvis handla om hur anhörigkonsulenten förmedlar information och budskap, eller att man anpassar bemötandet på olika sätt. Vissa anhörigkonsulenter lyfter till exempel att det inte är ovanligt att en förälder till ett barn med en neuropsykiatrisk diagnos själv har en odiagnostiserad neuropsykiatrisk diagnos, eller att flera äldre anhöriga har olika typer av funktionsnedsättningar. Det ställer i sin tur krav på anhörigkonsulenterna att vara flexibla och utgå från den enskildes behov och förutsättningar. Anhörigkonsulenterna har dock inte tagit del av särskilda utbildningar eller annat stöd gällande hur man till exempel ska arbeta med tillgänglighet och tillgänglig kommunikation, med mera. Således arbetar de med tillgänglighet utifrån bästa förmåga, med utgångspunkt i den kompetens de själva besitter.

En målgrupp som flera intervjuade menar kan falla mellan stolarna är anhöriga till närstående med psykisk funktionsnedsättning/sjukdom, som tillhör socialpsykiatrins målgrupp. Framför allt anhöriga till äldre med psykisk funktionsnedsättning är en målgrupp, (som enligt forskning torde vara stor) som flera anhörigkonsulenter upplever att de inte når i särskild stor utsträckning. Vissa anhörigkonsulenter menar att det kan bero på stigma kopplad till psykisk sjukdom, vilket i sin tur kan innebära ett motstånd till att ta kontakt. En mer strukturerad samverkan med regionen avseende anhöriga till personer med psykisk funktionsnedsättning, tros kunna bidra till att anhörigkonsulenter skulle kunna nå den anhöriggruppen i större utsträckning.

En annan grupp som exemplifieras som viktig i intervjumaterialet är anhöriga till personer med kognitiva och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, då dessa anhöriga ofta är i behov av relativt mycket stöd. Även syskon nämns som viktiga att inkludera i stödet.

3.5.6 Utmaningar att nå anhöriga med utländsk bakgrund

I intervjuer med representanter från civilsamhällesorganisationer, till exempel Anhörigföreningen, framkommer att anhöriga som är utlandsfödda eller har utländsk bakgrund är kraftigt underrepresenterade bland medlemmar och de anhöriga som får stöd, generellt. Därför ser man ett behov av att samarbeta med andra civilsamhällesorganisationer, som står närmare målgruppen. Inom utförarverksamheter har det inte framkommit att man noterats några generella skillnader, utöver kön och i vissa fall socio-ekonomisk bakgrund (och resurser att kräva det stöd man har rätt till). Vissa anhörigkonsulenter lyfter även att det, inom vissa stadsdelsförvaltningar, är få anhöriga med utländsk bakgrund som tar kontakt med dem, samt att det upplevs vara svårt att nå ut med information om stadens anhörigstöd till anhöriga med utländsk bakgrund.

3.5.7 Risk att anhöriga med sämre socio-ekonomiska förutsättningar inte nås av information och/eller stöd

I intervjuer med utförare inom olika områden framkommer att mindre resursstarka personer, så som personer med sämre socio-ekonomiska förutsättningar, i lägre utsträckning söker och får/tar emot information (om vilket stöd som finns) och får anhörigstöd. Detta är en analys som även civilsamhällesorganisationer gör – inte heller deras medlemmar eller mottagare av stödinsatser speglar hela stadens demografi. De intervjuade reflekterar kring att detta kan bero på skillnader vad gäller resurser att kräva det stöd man har rätt till och behöver. Det skulle även kunna handla om skillnader när det gäller i vilken utsträckning människor definierar sig som anhöriga med egna behov av stöd av något slag.

3.5.8 Anhöriga till äldre är en målgrupp som nås i hög grad

En stor andel av anhöriga är äldre, som är beroende av till exempel hemtjänst eller att den närstående har en bra boendesituation på ett äldreboende. Anhörigstöd till äldre anhöriga har förbättrats, genom att fler konkreta stödinsatser erbjuds. Anhörigkonsulenterna nämns som viktiga av både utförarverksamheter och av intervjuade från civilsamhällesorganisationer, för just målgruppen äldre anhöriga. Samtidigt säger en av de intervjuade från civilsamhället att äldreomsorgen generellt är dålig och att det är svårt att påverka den då det finns många olika aktörer. Som exempel nämns att det fattas närvarande chefer som kan stötta personalen på ett adekvat sätt i hemtjänsten och på äldreboenden.

En oro som uttrycks rör neddragningar i konkreta stödinsatser som är viktiga för anhöriga. Som exempel nämns då uppskattade Pensionat Kinesen i Bromma, där förändrade öppettider nu oroar många äldre anhöriga.

Flera intervjupersoner lyfter att det finns relativt lång erfarenhet, kunskap och tradition av att arbeta med anhöriga till äldre som målgrupp, jämfört med de andra målgrupperna, och att mycket av stödet därför av traditioner tenderar hamna hos denna målgrupp.

3.5.9 Stödet till de nya anhöriggrupperna

I några intervjuer med utförare framkommer att de utökat anhörigstödet till nya målgrupper, som ett resultat av det nya programmet, medan andra beskriver att de hade sett behov innan de nya målgrupperna tillkom i programmet och redan hade startat upp stödverksamhet.

En av de utförarverksamheter som erbjuder stöd till de nya anhöriggrupperna beskriver att stödinsatserna håller på att byggas upp och att det är en utmaning att få anhöriga till personer i kriminalitet att ta emot stöd. Flera stödinsatser har startats upp som ett resultat av att de nya målgrupperna tillkommit i programmet, till exempel anhöriga till personer i våldsbejakande extremism – de intervjuade enhetscheferna uppger dock att de ännu inte konkret stöttat några anhöriga ur just den målgruppen.

Av intervjumaterialet med anhörigkonsulenterna framgår att det varierar mellan stadsdelsförvaltningarna i vilken utsträckning de nya målgrupperna av anhöriga, som inte omfattas av socialtjänstlagen, nås samt vilket ansvar anhörigkonsulenterna har avseende att erbjuda stödinsatser till dessa. I vissa stadsdelsförvaltningar erbjuder anhörigkonsulenterna generella insatser till de utökade målgrupperna, medan anhörigkonsulenterna i andra stadsdelsförvaltningar hänvisar målgrupperna till andra verksamheter, som till exempel behandlingsenheten. Huruvida anhörigkonsulenterna kommit/kommer i kontakt med anhöriga till de utökade målgrupperna skiljer sig även mellan stadsdelsförvaltningar, där vissa anhörigkonsulenter inte varit i kontakt med de utökade målgrupperna överhuvudtaget. I

vissa andra stadsdelsförvaltningar är (och har) dock anhängkonsulenter varit i kontakt med de nya målgrupperna och erbjudit dem stöd, alternativt hänvisat dem vidare till andra verksamheter.

Som nämnts tidigare i rapporten, beskrivs gruppen barn som anhöriga som en grupp där kännedomen om – och tillgången till stödinsatser varierar mellan stadsdelsförvaltningarna. Även kompetens om barn som anhöriga lyfts som ett utvecklingsområde, av flera anhängkonsulenter.

Därtill lyfter även vissa anhängkonsulenter reflektioner kring huruvida anhängstöd bör ges till målgruppen anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld, med fokus på specifikt anhöriga till personer som drabbats av dödligt våld. Enligt vissa av de intervjuade ska anhängkonsulenter stötta anhöriga i deras roll och stöd som de ger den närstående – inte stötta anhöriga som förlorat en närstående i dödligt våld, då det snarare rör sig om en sorgeprocess och ett trauma som kräver ett annat typ av stöd, så som psykologkontakt.

3.5.10 Kommunikation till anhöriga om stadens anhängstöd

Av intervjuaterialet med anhängkonsulenter framgår att en av de största utmaningarna med arbetet är att nå ut till olika grupper av anhöriga. Det handlar dels om utmaningar kopplade till information och att få tillgång till information (som anhörig) på Stockholms stads webbsida, dels en utmaning att flera anhöriga inte känner till att staden erbjuder anhängstöd och att de kan ha rätt till detta. Ytterligare en utmaning som nämns är att flera anhöriga inte definierar sig själva som anhöriga. Ett exempel som ges i intervjuaterialet är föräldrar till barn med psykisk ohälsa och/eller funktionsnedsättningar. I första hand definierar man sig som förälder, snarare än en anhörig. Vissa av anhängkonsulenter menar att kommunikationen kring begreppet *anhörig* bör förtydligas och breddas inom staden, för att på så sätt öka chanserna att nå fler anhöriga som kanske inte främst definierar sig själva som anhöriga.

Anhängkonsulenter lyfter det som positivt att de, tillsammans med stadsdelsförvaltningarnas kommunikatörer, har fått diskutera och lämna synpunkter på hur stadens webbsida kan revideras utifrån att anhängstödet ska bli tydligare ut mot stadens medborgare. Flertalet lyfter samarbetet med stadsdelsförvaltningarnas kommunikatörer som viktigt för att nå ut till fler anhöriga. Flera av anhängkonsulenter lyfter just marknadsföringen av stöd och insatser som tidskrävande och något de eventuellt saknar kompetens om. Att kommunikatörerna bistår i marknadsföringen av anhängkonsulenter och de stödinsatser som erbjuds ses som betydelsefullt då det friger både tid för anhängkonsulenter att arbeta med anhängstödet och skapar, enligt flertalet anhängkonsulenter, bättre förutsättningar för ett större (och mer likvärdigt) genomslag vad gäller att nå ut bland anhöriga. Även arbetet med den stadsövergripande kommunikationen ses som positivt av intervjupersonerna.

Flera av de intervjuade utförarna och representanterna för civilsamhällesorganisationer beskriver att de ser behov av mer, tydligare och mer målgruppsanpassad information till anhöriga både på webben och i tryckt format.

En utförarverksamhet, som erbjuder stöd till anhöriga till personer i missbruk, personer med kriminell livsstil och anhöriga till närstående som drabbats av dödligt våld beskriver att det är en utmaning att nå ut med information omstödet och få de anhöriga att känna att det är okej att söka stöd. En av de intervjuade från en utförarverksamhet menar att varje stadsdelsförvaltning skulle behöva ha en sida man kommer in på från Stockholms stads

webbplats, med en stor knapp där det står 'anhörigstöd'. Hen berättar vidare att de tryckt upp informationsfoldrar själva. En tydlig knapp på webben skulle göra det enklare för anhöriga att komma i kontakt med stödverksamheter. Det är också viktigt att den som tar emot meddelandet eller samtalet ber om namn och kontaktuppgifter och sedan lämnar ärendet vidare till rätt person/verksamhet, så att personen blir uppringd och inte riskerar att slussas omkring, vilket sker ibland, enligt den intervjuade. Detta är viktigt eftersom det kan vara jobbigt nog att alls ta kontakt, som anhörig.

De intervjuade som representerar civilsamhällesorganisationerna ger en blandad bild av nuläget vad gäller information till anhöriga. Efter en snabb titt på webben konstaterar en av de intervjuade att informationen inte är anpassad utifrån en ung persons korta uppmärksamhetstid. Informationen behöver framkomma tydligare, både vara mer synlig och sammanfattas mer kärnfullt, utifrån målgruppen unga, menar intervjupersonen.

För vissa äldre är det också en utmaning att hitta rätt information. Äldre Direkt får kritik för att inte ha ett anhörigperspektiv i kommunikationen med anhöriga som hör av sig, till exempel äldre med begränsade kunskaper och möjligheter att använda webben.

En av enhetscheferna från en utförarverksamhet som vi intervjuat uppger att de arbetar mot desinformation och misstro mot socialtjänsten, ett arbete som behövs och kräver mer resurser.

Sammantaget så visar intervjuerna att kommunikationen utåt mot målgrupperna har förbättrats och att det är uppskattat, men samtidigt finns det behov av att målgruppsanpassa viss informationen till de olika anhöriggrupperna (till exempel personer med begränsade möjligheter att använda digitala plattformar eller unga med kort uppmärksamhetstid). Ett förslag som framkommer i intervjuerna är att låta målgruppen/erna få vara med och tycka till i det fortsatta arbetet att göra digital och tryckt information så lättillgänglig och målgruppsanpassad som möjligt.

3.5.11 Anhöriggrupper kan vara svårdefinierade

Slutligen framkommer reflektioner kring de anhöriga som inte hör till någon anhöriggrupp som definieras i programmet. En av de intervjuade från en utförarverksamhet tar upp frågor som: var hamnar till anhöriga till närstående som utsätts för våld i nära relation? De ingår inte i anhöriga till personer med kriminell livsstil, eftersom de ofta inte gör något annat kriminellt utöver själva relationsvåldet. En mamma till dotter som blir utsatt för våld till exempel. Detta är inte en målgrupp i dag och det finns verksamheter som undrar vad de ska göra med dessa anhöriga. Stödet blir inte strukturerat, när definitionerna varierar.

En annan av de intervjuade från en utförarverksamhet lyfter också definitionsproblematiken avseende personer med missbruk och kriminell livsstil. Till exempel kan det vara ottydligt var anhöriga till närstående med missbruk och en kriminell livsstil ska hänvisas. Anhörigas situation är ibland att en närstående har en komplex problematik. Det behövs därför både expertis och en bred kompetens och tydlighet i att anhöriga, oavsett den närståendes situation, har rätt till stöd. Men detta kan vara en utmaning i vissa lägen, menar den intervjuade.

3.6 Samhällseffekter

I detta avsnitt redogörs för vad som framkommit i materialinsamlingen relaterat till förutsättningar och hinder gällande vilka långsiktiga effekter som programmet kan anses bidra till.

3.6.1 Uppföljning och utvärdering

Utvärderingen visar att arbetet med uppföljning av insatser varierar mellan stadsdelsförvaltningarna. Just detta ses av flera intervjupersoner som ett utvecklingsområde som kan bidra med att skapa lärande kring arbetet som utförs. Flera av anhängkonsulenterna för statistik gällande vilka anhängiga som tar del av de insatser som de erbjuder. Statistiken utgår från parametrarna kön, ålder och typ av anhänggrupp, med mera. Dock verkar det skilja sig mellan stadsdelsförvaltningarna vad statistiken sedan används till och i vilket syfte. I en stadsdelsförvaltning efterfrågas det statistiska underlaget av anhängkonsulenternas chefer, medan det i andra stadsdelsförvaltningar inte efterfrågas av cheferna.

Flera anhängkonsulenter skickar även ut enkäter till anhängiga efter genomförda anhänggrupper och andra insatser, för att samla in ett mer kvalitativt underlag från de anhängiga som medverkat i insatser. Även här skiljer det sig mellan stadsdelsförvaltningarna huruvida man gör det, samt vad informationen används till (och vilka som tar del av den). Av intervjumaterialet framgår att underlaget från enkäterna främst används till att kvalitetsgranska och utveckla de olika insatserna som riktar sig till anhängiga. Därtill lyfter vissa anhängkonsulenter att de även ställer frågor till den anhängiga efter avslutad insats/samtal hur hen har upplevt stödet, som ett sätt att ta emot feedback på hur anhängkonsulenternas stöd utvecklas.

Vissa anhängkonsulenter efterfrågar tydligare riktlinjer ifall anhängstödet ska följas upp av anhängkonsulenterna, och i så fall hur det ska göras. Därtill menar vissa av anhängkonsulenterna att det behövs mer resurser för ett eventuellt arbete med uppföljning, då det tar mycket tid i anspråk. Samtidigt menar vissa anhängkonsulenter att det är svårt att veta hur utvecklingen ser ut gällande anhängstödet, om ingen uppföljning görs inom såväl verksamheter som bland anhängkonsulenterna.

I en av gruppintervjuerna med strateger och chefer från socialförvaltningen framkommer bland annat en önskan om att utveckla och tydliggöra programmets mål och syfte, göra dem möjliga att följa upp. Går det att följa upp målet att anhängiga har en bra livssituation, god fysisk och psykisk hälsa och god livskvalitet? Vad betyder det till exempel, att anhängperspektivet "genomsyrar" arbetet? Vad innebär det att ha/inte ha ett anhängperspektiv? Vilka verksamheter och yrkesgrupper är det som omfattas (och inte)? "Är det allas fråga är det ingens fråga", säger en av de intervjuade.

3.6.2 Hållbarhet i insatserna

För att programmet ska ge långsiktiga effekter krävs det att ny kunskap och nya arbetssätt implementerats i ordinarie verksamhet. På så vis finns arbetssätten kvar även om programmet avslutas.

Intervjuerna med personer som är insatta i programmet och dess åtgärder är generellt positiva och menar att anhängfrågorna fått en skjuts framåt och att anhängperspektivet har tydliggjorts i mötet med anhängiga. I verksamheter där det idag finns ett tydligt

anhörigperspektiv skulle det antagligen finnas kvar om programmet försvann. Men i andra verksamheter finns det mycket arbete kvar att göra för att öka kunskapen och etablera ett anhörigperspektiv i alla möten med målgrupperna. Intervjuerna visar att det delvis är personbundet och att det återkommande beror på om exempelvis en enhetschef driver på arbetet och lyfter det som viktigt och prioriterat. Om inte så är fallet blir implementeringen av stödet lidande.

Enligt vissa intervjupersoner är det också delvis otydligt vad som är ett resultat av programmet och vilka insatser som hade genomförts ändå. Det försvårar möjligheten att tydligt definiera resultat och effekter av programmet.

4 Slutsatser och rekommendationer

I detta avslutande kapitel presenterar vi våra slutsatser och rekommendationer utifrån vad som framkommit av utvärderingen av Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021 – 2024. Slutsatserna och rekommendationerna bygger på en samlad bedömning av de kritiska faktorerna, det vill säga hinder och nödvändiga förutsättningar/framgångsfaktorer, som identifierats i det empiriska underlaget med utgångspunkt i programmets rekonstruerade verksamhetslogik. Avsnittet inleds med en redovisning av våra slutsatser, vilket följs av ett antal rekommendationer för det fortsatta arbetet.

4.1 Programmet skapar legitimitet och bidrar till ökat fokus på anhörigfrågorna

En röd tråd i intervjuerna är att programmet bidragit till att anhörigfrågor blivit mer integrerade i verksamheter och insatser i staden. Anhörigas situation finns mycket väl beskrivet i programmet. Vid utbildningar, till exempel inom utförarverksamheter, används programmet för att tydliggöra att anhörigstöd angår många olika verksamheter och funktioner, på olika sätt, indirekt och direkt. Därtill har anhörigkonsulenternas arbete, genom programmet, getts ett större mandat och bidragit till att skapa mer likvärdiga förutsättningar för arbetet med anhörigstöd inom staden.

Anhörigstödsinsatserna i Stockholms stad är fler i dag jämfört med tidigare. Fler anhöriga och fler anhöriggrupper får del av direkt stöd jämfört med tidigare. Det lyfts också av intervjupersonerna som positivt att ett basutbud av generella insatser lagts till i programmet. Detta då det dels skapar tydlighet i ansvarsfrågan och skapar bättre förutsättningar för ett likvärdigt erbjudande av insatser i staden, dels ger en fingervisning till stadsdelsförvaltningarna om vad miniminivån gällande anhörigstöd behöver innefatta.

Utvärderingen visar alltså att programmet skapat en mer sammanhållande kraft jämfört med förra programperioden då programmet, baserat på den utvärdering som då gjordes, föreföll mer fragmentariskt. Det nuvarande programmet har på så vis lyckats med att skapa en gemensam ram för arbetet med anhörigstöd i staden och tydliggjort vad anhöriga har för rättigheter och vilka skyldigheter staden har i detta. Det framstår som mycket positivt. Utvärderingen visar att programmet skapar en riktning för arbetet i hela staden och att anhörigperspektivet stärkts, generellt sett.

4.2 Vissa anhöriga nås inte av stadens stödinsatser i samma utsträckning

I intervjuer med utförare inom olika områden framkommer att mindre resursstarka personer, så som personer med sämre socio-ekonomiska förutsättningar, i lägre utsträckning söker och får/tar emot information (om vilket stöd som finns) och får anhörigstöd. Detta är en analys som även civilsamhällesorganisationer gör – inte heller deras medlemmar eller mottagare av stödinsatser speglar hela stadens demografi.

En annan grupp som nämns återkommande är barn och unga. Barn och ungas röster (delaktighet och behov) ekar med sin frånvaro på alla nivåer i stadens arbete med anhörigstöd, även om det också finns goda exempel på stödinsatser och samverkan med

civilsamhället. Det skiljer det sig också mellan stadsdelsförvaltningarna vilka/vilken verksamhet som erbjuder stöd till barn och unga som är anhöriga, vilken kompetens som finns tillgänglig gällande målgruppen barn och unga som anhöriga samt huruvida det är tydligt för exempelvis anhängkonsulenter var barn och unga som är anhöriga ska hänvisas. Således finns det ett behov av att förtydliga och utveckla ansvarsfördelning, kompetens och insatser avseende målgruppen barn och unga som anhöriga i flera av stadsdelsförvaltningarna.

Flera intervjupersoner nämner också att det är svårare att nå ut med stödinsatser till personer med utländsk bakgrund i vissa stadsdelsförvaltningar. Det kan bero på att kunskapen om att det finns stöd att tillgå saknas, eller att personerna kan vara ovilliga att ta emot stöd eller helt enkelt inte litar på socialtjänsten. I detta sammanhang har några intervjuade framhållit ett behov av att arbeta mot desinformation om socialtjänsten, ett problem som vuxit och som också påverkar anhängstödinsatser.

I flera intervjuer med såväl anhängstödskonsulenter, som representanter för utförarverksamheter och civilsamhällesorganisationer, framkommer att kvinnor i större utsträckning än män får anhängstöd. Samtidigt är män i vissa fall överrepresenterade bland de närstående, till exempel inom missbruk, som får stöd. Den ojämna könsfördelningen återspeglar de könsskillnader som kan ses både när det gäller vilken typ av stöd anhöriga ger sina närstående och skillnader i vilken utsträckning kvinnor och män söker, efterfrågar och tar emot känslomässigt stöd av omgivningen.

En överväldigande majoritet av de intervjuade nyckelpersonerna inom Stockholms stad är kvinnor, vilket tyder på en kraftig överrepresentation av kvinnor inom anhängstodområdet i staden. Några av de intervjuade i staden uppger att fler kvinnor än män får anhängstöd, men endast vissa av anhängkonsulenterna resonerar kring möjliga orsaker till att det ser ut så. En möjlig orsak skulle kunna vara att män inte får information eller stöd på grund av att gruppen män i större utsträckning ger praktiskt och ekonomiskt, snarare än omsorgsinriktat, stöd till närstående. Och att det därmed kan finnas en uppfattning om att enskilda män inte har samma behov av känslomässigt stöd som kvinnor som är anhöriga. En annan tänkbar orsak skulle kunna vara att den information och de stödformer som finns i större utsträckning tilltalar kvinnor. Men det kan också vara så att de könsskillnader som finns när det gäller vilka som söker och får anhängstöd återspeglar det tyngre omvårdnadsansvar som gruppen kvinnor tar.

I några intervjuer framkommer att även andra undergrupper av anhöriga i lägre utsträckning söker och får anhängstöd, till exempel personer med utländsk bakgrund. Om staden önskar nå underrepresenterade undergrupper av anhöriga i högre utsträckning framöver kan kommunikation, representation, kompetens, typer av stödinsatser med mera behöva analyseras ur dessa målgruppers perspektiv.

4.3 Stadsdelsförvaltningarnas arbete med de nya målgrupperna ser olika ut

Arbetet med stöd till de nya målgrupperna varierar utifrån vilka specifika behov som finns i de olika stadsdelsförvaltningarna. Vilka verksamheter som möter de nya grupperna av anhöriga varierar också. I vissa stadsdelsförvaltningar erbjuder anhängkonsulenter stöd, medan andra stadsdelsförvaltningar hänvisar den anhörige till exempelvis behandlingseenheten. I vissa stadsdelsförvaltningar har anhängkonsulenterna inte, än så länge, träffat personer från de nya målgrupperna av anhöriga.

Ett par utförarverksamheter som har stödinsatser till några av de nya målgrupperna har inte hunnit utvärdera dessa, berättar de intervjuade. Vissa anhöriggrupper har heller ännu inte fått stöd, eftersom verksamheten är ny och information om den har ännu inte gått ut till den breda allmänheten. De verksamheter som finns i stadsdelsförvaltningar där behovet av anhörigstöd till några av de nya målgrupperna funnits en tid, har upparbetat samverkan med andra närliggande stadsdelsförvaltningar, berättar ett par av de intervjuade cheferna. De har kommit i gång med både informationskampanjer och stödinsatser. De anhöriga som man kommit i kontakt med, till exempel anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld, uttrycker uppskattning över det stöd som finns att få i de berörda stadsdelsförvaltningarna.

4.4 Fortsatta utmaningar med likvärdigheten i stadsdelsförvaltningarna

Olikheter mellan stadsdelsförvaltningarna när det gäller förutsättningarna att tillhandahålla anhörigstöd kvarstår, även om utvärderingen visar att det finns en utveckling mot mer likvärdighet (till exempel i form av basutbudet av generella insatser) och större bredd i vilka typer av stödinsatser som finns och vilka som omfattas (till exempel nya anhöriggrupper).

Flera av de intervjuade resonerar kring att anhörigstödet sannolikt blivit mer likvärdigt, men eftersom en helhetsbild saknas går det inte att dra några säkra slutsatser utifrån den här utvärderingen. På längre sikt står det dock klart att anhörigperspektivet stärkts och att anhörigstödsinsatserna blivit fler, både till antal och i termer av att definitionen av vem som betraktas som anhörig har breddats.

Det finns flera exempel på att anhörigstödet inte är likvärdigt i staden. Ett exempel är att vissa stadsdelsförvaltningar tecknar avtal med en eller flera civilsamhällesorganisationer för att genomföra stödinsatser (som staden själv inte erbjuder) men att andra inte gör det. Ett annat exempel är anhörigkonsulenternas delvis varierande kompetensområden och att det i vissa stadsdelsförvaltningar finns flera anhörigkonsulenter och i andra enbart en. Även budget för att genomföra olika insatser varierar, mellan anhörigkonsulenterna i de olika stadsdelsförvaltningarna. Ett tredje exempel är de nya anhöriggrupperna, där stadsdelsförvaltningarna kommit olika långt i utvecklingen av stödinsatserna (delvis omotiverade skillnader, vilket påverkar likvärdigheten i staden). Sweco kan också se att barnperspektivet skiljer sig åt mellan stadsdelsförvaltningarna och att tillgången till stöd för barn och unga varierar.

Utvärderingen visar också att stödet till anhöriga i vissa utförarverksamheter ses som ett separat uppdrag som inte integrerats fullt ut i verksamheten. Det är positivt att ett anhörigperspektiv integrerats i många av stadens riktlinjer och styrdokument och att det arbetet kommer fortsätta, men för att anhörigperspektivet ska få ett kraftfullt genomslag krävs tydliga signaler från beslutsfattare och ledning om att detta är viktigt och ska prioriteras. Intervjuerna visar att huruvida chefer prioriterar och driver på arbetet varierar och därför ofta är beroende av chefens intresse och engagemang i frågorna.

För att motverka omotiverade skillnader i staden pågår ett intensivt arbete kring samverkan, kompetensutveckling och utveckling av stödinsatser, runt om i stadsdelsförvaltningarna. Samarbete är en nödvändighet för att motverka ojämlikheter i tillgång till stöd och utjämna skillnaderna och gör att anhöriga från en stadsdelsförvaltning kan ta del av insatser i en närliggande stadsdelsförvaltning. Det kompetensutveckling som pågår är också ett viktigt

verktyg för att stärka kompetensen och sprida kunskapen om vikten av att integrera ett anhörigperspektiv i mötet med alla anhöriga.

4.5 Samverkan är både en framgångsfaktor och ett utvecklingsområde

Utvärderingen visar att samverkan mellan fackförvaltningarna och mellan fackförvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna fungerar väl och har utvecklats väl under de två programperioderna. Samarbetet har förenklat arbetet hos alla involverade. Samtidigt lyfter flera intervjupersoner att samverkan kan utvecklas ytterligare och fördjupas inom vissa områden.

En utmaning som identifierats i utvärderingen är att det är otydligt vilken roll Behandlingsenheten har och ska ha och på vilket sätt den ska komplettera stadsdelsförvaltningarnas öppenvård. Utvärderingen visar att enheten används på olika sätt av stadsdelsförvaltningarna och att det finns behov av att tydliggöra vad det innebär att komplettera stadsdelsförvaltningarna – då det tolkas olika.

Samverkan med regionen och med civilsamhället, kvarstår som viktiga utvecklingsområden. Baserat på intervjuerna framstår den samverkan som sker med regionen och med civilsamhället främst ligga på stadsdelsnivå, inte på kommunövergripande nivå. Det innebär dels en utmaning för civilsamhällesaktörer, som då har 11 olika samarbetspartners, dels att det ser mycket olika ut när det kommer till samverkan både med regionen, till exempel vård- och hälsocentraler, och civilsamhällesaktörer. Samverkan beskrivs överlag inte heller vara systematisk på stadsdelsnivå, utan det är enskilda medarbetare som driver samverkan med enskilda medarbetare inom regionen och civilsamhället. Det innebär i sin tur att arbetet blir skört ifall någon slutar eller går på föräldraledighet etcetera. Det kan även innebära att det inte blir likvärdigt vilket typ av stöd som anhöriga i olika stadsdelsförvaltningar kan ta del av.

Samtidigt visar utvärderingen att det finns potential för en mer strukturerad samverkan med regionen på kommunövergripande nivå och att detta arbete är på gång. Förhoppningen är därför att samverkan med regionen kommer att bedrivas mer systematiskt framöver. Det skulle kunna möjliggöra ett mer långsiktigt hållbart förhållningssätt, med potential att stärka det förebyggande arbetet och alla anhöriggruppers rätt till information och stöd.

I intervjuerna framkommer att vårdaktörer idag inte informerar patienter om kommuners skyldighet att ge stöd till anhöriga i tillräcklig utsträckning. En viktig prioritering i det fortsatta arbetet skulle därför kunna vara att verka för att vårdgivare har information om stadens olika anhörigstödinsatser och/eller kontaktuppgifter till respektive anhörigkonsulent och därför lätt och i ett tidigt skede kan hänvisa patienter och dess anhöriga till det anhörigstöd som finns tillgängligt i stadsdelsförvaltningen.

Vad gäller samverkan med civilsamhället så drar Sweco slutsatsen att staden det finns behov av att fördjupa samverkan och involvera civilsamhällets aktörer på ett mer djuplodat sätt, för att ta tillvara möjligheten att nå ut till målgrupperna i större utsträckning.

4.6 Utmaning att programmet saknar en sammanhållen strategi för uppföljning och utvärdering

Samtidigt som det framkommit i utvärderingen att anhängstödets utvecklats till följd av programmet så är det delvis oklart vad som är ett resultat av programmet och inte. Några absoluta slutsatser kan inte dras utifrån denna lärande utvärdering, eftersom stadens stödinsatser inte följs upp likartat och systematiskt och eftersom intervjupersonerna inte med säkerhet kan uttala sig om stödinsatserna är ett resultat av programmet, eller om de hade genomförts ändå. I vissa fall nämns förändrad lagstiftning och identifierade behov som avgörande för utvecklandet av stödinsatser, till exempel till nya målgrupper.

Baserat på vad som framkommit i utvärderingen är det ändå rimligt att anta att programmet bidragit till att fler anhöriga får stöd och att fler anhänggrupper inkluderas i konkreta stödinsatser, runt om i staden. Detta till exempel utifrån resonemanget som förts av flera intervjuade, kring programmets legitimerande funktion och programmet som en källa till samlad information om anhängperspektiv och anhängstöd, samt eftersom flera riktlinjer och styrdokument reviderats och nu på ett mer tydligt sätt inkluderar ett anhängperspektiv. Även det faktum att fler anhänggrupper idag inkluderas i programmet, och mottar stöd, bör rimligtvis kunna användas som argument för att säga att fler personer ur dessa målgrupper idag får stöd än tidigare.

Utvärderingen visar att många stödinsatser inte följs upp eftersom de inte är biståndsbedömda. Utförarna som Sweco pratat med har dock uppfattningen att anhöriga uppskattar det stöd de fått, oavsett typ av stöd. Enkäter, uppföljande intervjuer och liknande skulle emellertid kunna ge en mer välgrundad bild av vad anhöriga tycker om det stöd som finns, vad de eventuellt saknar eller skulle vilja utvecklades.

I intervjuerna med anhängkonsulenter framkommer det dock att flera anhängkonsulenter följer upp de (generella) insatser som de erbjuder. Uppföljningen sker dels genom att anhängkonsulenter i de flesta stadsdelsförvaltningarna, samlar in statistik avseende vem som tagit del av stödinsatser (utifrån fokus på målgrupp, kön och ålder), dels i form av enkäter och muntliga avstämningar med anhöriga när en insats har avslutats. Däremot tycks det inte finnas något övergripande, enhetligt arbete avseende uppföljning av de stödinsatser som anhängkonsulenter erbjuder. I första hand tycks underlaget från de uppföljningar som görs syfta till att underlätta för den enskilde anhängkonsulenter hur denne kan utveckla insatser, med mera. Detsamma gäller anhängkonsulenternas roll och mandat avseende implementering av planen för stöd till anhöriga. I vissa stadsdelsförvaltningar har anhängkonsulenter (till viss del) ansvar för implementeringen av programmet medan så inte är fallet i andra stadsdelsförvaltningar.

En slutsats från utvärderingen är alltså att en sammanhållen strategi för hur insatser gentemot målgrupperna ska följas upp saknas. Vidare saknas en systematik och en tydlig ansvarsfördelning avseende implementeringen av programmet i verksamheterna.

4.7 Anhöriga som resurs kontra en grupp med stödbehov

Genomgående ses anhöriga både som viktiga för att tillhandahålla stöd till sina närstående och som en grupp i behov av stöd. Samtidigt finns ett underliggande antagande att de ska vårda och hjälpa sina närstående. Här kan det potentiellt uppstå en konflikt mellan de båda ansatserna, varpå Sweco menar att det är särskilt viktigt att dessa hanteras med finkänslighet, lyhördhet och flexibilitet bland de som arbetar gentemot anhöriga inom socialtjänsten och äldreomsorgen.

I anhörigstrategin fastslås att anhörigas stöd och omsorg ska vara frivilligt. Frågan är hur det fungerar i praktiken. De som i sin yrkesroll i staden möter anhöriga behöver veta vilket synsätt som gäller kring anhöriga och anhörigas roll som omsorgsgivare. Anhöriga kan inte antas ta ansvar för vård, omsorg och samordning om hen inte vill eller kan. Omsorgen ska vara frivillig och de ska ha rätt att välja om, hur och i vilken omfattning de ger omsorg och det behöver de yrkesgrupper som till exempel vårdar närstående, känna till och förhålla sig till.

För att skapa långsiktighet i anhörigstödet behöver staden och regionen tillsammans uppmärksamma värdet av förebyggande insatser och hållbara former för dialog med organisationer som företräder anhöriga. Det ligger i alla parter intresse att informera och stötta anhöriga så tidigt som möjligt, för att de så länge som möjligt ska orka med att fungera som ett stöd för den närstående utan att själva bli sjuka. Det är också viktigt att detta perspektiv finns med i de utbildningar som tillhandahålls personer som i sitt yrke möter anhöriga.

4.8 Rekommendationer för det fortsatta arbetet

Med utgångspunkt i utvärderingens resultat har Sweco formulerat följande rekommendationer för det fortsatta arbetet med anhörigprogrammet:

- **Utveckla en mer systematisk samverkan med regionen och civilsamhällesorganisationer för ett mer jämlikt anhörigstöd**

En mer systematisk samverkan, framför allt med regionen och civilsamhällesorganisationer och på rätt nivå(er), kan bidra till mer effektivare och likvärdiga stödinsatser i hela staden.

- **Utveckla arbetet med att nå de målgrupper som är underrepresenterade vad gäller stödinsatser**

Det finns behov av att utveckla arbetet med att nå vissa målgrupper av anhöriga, så som anhöriga med utländsk bakgrund, anhöriga med svagare socio-ekonomiska förutsättningar, män, äldre/personer som inte är vana användare av digitala plattformar, anhöriga till äldre med psykisk ohälsa/sjukdom samt barn och unga (särskilt i vissa stadsdelsförvaltningar). Detta eftersom utvärderingen visar att dessa grupper nås i lägre utsträckning än andra. Även arbetet med de nya målgrupperna ser olika ut i stadsdelsförvaltningarna och det finns behov av att öka likvärdigheten i de fall skillnaderna är omotiverade.

- **Fortsätt arbeta för ökad likvärdighet mellan stadsdelsförvaltningarna**

Likvärdighet i stödinsatser och runtom i staden och för olika grupper av anhöriga är viktigt och ett arbete som behöver fortgå. Stadsdelsövergripande samverkan som inkluderar alla stadsdelsförvaltningar kan vara ett sätt att bidra till mer likvärdighet. Med

kommunövergripande samsyn och samordning kring typer av stöd och nivåer av stöd, framför allt inom de områden där det i dagsläget spretar mest, skulle likvärdigheten i hela staden kunna stärkas.

→ **Fortsätt implementera anhörigstöd som en självklar del i mötet med alla anhöriga**

Det är viktigt att fortsätta arbetet med att kompetensutveckla personalen i anhörigfrågor, både på introduktionsutbildningarna och återkommande för befintlig personal så att perspektivet inte glöms bort. Det är viktigt att utbildningarna innehåller kunskaper och kommunens skyldigheter, om hur man bemöter och samtalar med anhöriga, samt om vad det innebär att vara anhörig och vilka svårigheter det kan innebära. Det är också viktigt att utbilda chefer och att från övergripande ledningsnivå förmedla vikten av att prioritera frågorna för att minska risken att anhörigstödet blir en fråga avhängig chefens intresse och engagemang.

→ **Fortsätt arbeta med informationsspridning**

Arbetet med informationsspridning från förvaltningen är en viktig del i att skapa likvärdighet och stärka anhörigperspektivet i olika verksamheter som möter anhöriga. Informationen har tydliggjorts men Sweco ser vikten av att fortsätta arbetet med att underlätta för såväl medarbetare och anhörigkonsulenter som medborgare att ta del av information om det stöd som finns.

→ **Involvera målgrupperna och utförverksamheterna om information på webben**

Utveckla den information som finns på webben i dialog med berörda målgrupper, till exempel via civilsamhällesorganisationer som företrädar olika grupper av anhöriga.

→ **Utveckla uppföljningen stödinsatserna riktade till anhöriga**

Utvärderingen visar att det finns behov av att utveckla uppföljningen av stödinsatserna på stadsdelsförvaltningsnivå. Detta för att kunna bedöma likvärdighet och kvaliteten i insatserna. En målgruppsundersökning skulle kunna fånga in anhörigas erfarenheter och behov. På så vis skulle uppföljningen kunna ske på ett mer systematiskt sätt och göra det möjligt att jämföra stödinsatserna runtom i staden. Fortsätt även genomföra lärande utvärderingar, som denna, för att samla in olika infallsvinklar och erfarenheter och utveckla stödet framöver utifrån behov. Båda dessa sätt att utvärdera kan bidra till att utveckla anhörigstödinsatserna och stärka anhörigperspektivet i staden.

Referenser

- Alftberg, Å i Jönson, H (red.), 2022. Kapitel 10: 'Reformalisering och responsabilisering' i *Perspektiv på utsatthet och problem under åldrandet*. Sid. 190-205. Social Work Press.
- Arbetsmarknadsdepartementet. *Diskrimineringslag* (2008:567).
- Bullen CV. och Rockart JF. *A primer on critical success factors*. Center for Information Systems Research, Sloan School of Management. 1981; (CISR No. 69): Sloan WP No. 1220-81.
- Ekonomistyrningsverket (2016). *Vägledning verksamhetslogik*. Stockholm: Ekonomistyrningsverket (ESV)
- FN, 2006. *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.
- FN, 1989. *Barnkonventionen*.
- Jämställdhetsmyndigheten, 2022. *Jämställdhetsundersökningen 2022. Om attityder, omsorg, diskriminering och psykisk hälsa*. Rapport 2022:26.
- Szebehely, M. och Ulmanen, P, 2012. *Åtstramningens pris. Hur påverkas de medelålders barnen av äldreomsorgens minskning?* Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Socialdepartementet, *Nationell anhörigstrategi*, Promemoria 2022-04-13, S2022/02134
- Socialdepartementet. *Socialtjänstlag* (2001:453).
- Stockholms stad, juni 2023. *Riktlinjer för handläggning av ärenden gällande vuxna med missbruks- och beroendeproblem*.
- Stockholms stad, december 2021. *Socialtjänstens stöd till anhöriga till personer med koppling till VBE, anhöriga till personer i kriminell livsstil och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld*. Dnr: 3.1.1-520/2021
- Stockholms stad, 2021. *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation*.
- Stockholms stad, 2020. *Stockholms stads program för att motverka hemlöshet (2020-2025)*.
- Stockholms stad, 2017. *Stödmaterial för barnrättsperspektiv inom socialtjänsten*.
- Stockholms stad, 2020. *Tjänsteutlåtande*, dnr 3.1.1-210/2020.

